

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ Ο *BLAISE PASCAL* ΠΑΝΤΟΤΕ ΕΠΙΚΑΙΡΟΣ (Βασ. Κ. Σταθάκης) 65
- ◆ ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ (Γεωργ. Άχ. Παπαδημητρίου) 69
- ◆ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ (Ποίημα Γ.Α. Νικολαΐδη) 72
- ◆ ΠΟΛΙΤΕΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ (Άγγελικῆς Π. Νικολοπούλου) 73
- ◆ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΧΛΥ ΣΤΗΝ ΞΑΣΤΕΡΙΑ (Νικ. Θ. Άρβανίτη) 77
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΙΕΡΟ ΣΥΜΒΟΛΟ (Πανορμίτη) 82
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 83
- ◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Καθηγ. Χρ. Γιαμβριᾶ) 85
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Έπικοινωνίας τῆς Χ.Ε.Ε.) 86
- ◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α. Γιαμβριᾶ) 89
- ◆ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΕΝΟΣ ΙΕΡΩΜΕΝΟΥ (Ποίημα Δημ. Σπηλαίου) 91
- ◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 93

ΕΤΟΣ 69οv

ΜΑΡΤΙΟΣ 2006

ΑΡΙΘ. 669

€ 1,20

**Πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς
τῶν «Ἀκτίνων»**

Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου ἔτους ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ τους γιὰ τὸ ἔτος 2006.

Ἡ συνδρομὴ διὰ τὸ 2006 παραμένει € 12.

Παρακαλοῦμε διὰ τὴν ἔγκαιρον καταβολὴν τῆς συνδρομῆς ὥστε νὰ συνεχίζεται τακτικὰ καὶ ἀπρόσκοπτα ἡ κυκλοφορία τῶν «Ἀκτίνων».

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΟΥΣ 2006

Ἑσωτερικοῦ: € 12 - Κύπρου: £ 9 - Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: € 30

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρότση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἦμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀποστέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς εἰς τὸ Γραφεῖον μας τῶν Ἀθηνῶν (Καρότση 14 - 105 61 Ἀθήνα).

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἠμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴν συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, στοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

Οἱ συνδρομηταὶ μας τοῦ ἔξωτερικοῦ ἠμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴν συνδρομὴ τους εἰς τὸν λογαριασμὸν μὲ μορφή I.B.A.N. γιὰ ἐμβάσματα τῆς Eurobank μὲ ἀριθμὸ: **GR1102602010000940100366081**.

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 69ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2006

Άριθ. 669

Ο BLAISE PASCAL ΠΑΝΤΟΤΕ ΕΠΙΚΑΙΡΟΣ

Ὁ *Blaise Pascal* γεννήθηκε τὸ ἔτος 1623 καὶ ἀπέθανε τὸ 1662 σὲ ἡλικία 39 ἐτῶν. Ἡ ἱκανότητά του στὴν πειραματικὴ φυσικὴ μὲ τὶς ἐφαρμογές της στὴν μηχανολογία δὲν ἀπαντᾶται συχνὰ στὴν ἴδια προσωπικότητα, ἡ ὁποία διακατέχεται ἀπὸ ἓνα ἔντονο θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ διαθέτει ἓνα ἐξαιρετὸ συγγραφικὸ ταλέντο. Ὁ *Blaise Pascal* ἀποτελεῖ σπάνιο παράδειγμα, ἀφοῦ διακρίθηκε σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, στοὺς ὁποίους ἀσχολήθηκε στὸ σύντομο διάστημα τῆς ἐπίγειας ζωῆς του.

Ὁ *Pascal* ὑπῆρξε παιδὶ τοῦ 17ου αἰῶνα τὸν ὁποῖον ὁ *James Jeans* στὸ βιβλίο του: «*The growth of physical Science*, τὸν χαρακτηρίζει ὡς τὸν αἰῶνα τῶν μεγαλοφυῶν. Ἴσως ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ 17ος αἰῶνας χαρακτηρίζεται ὡς μεγάλης σημασίας ἐπιστημονικὴ ἐποχὴ, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι εὐρεῖες παρθενικὲς περιοχὲς τῆς γνώσεως ἀνέμεναν διερεύνηση καὶ ἀνάπτυξη, ἰδιαιτέρως στὸν τομέα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὅταν ἡ πειραματικὴ μέθοδος καὶ ἡ παρατήρηση ἀντικατέστησαν, σὲ σύντομο μάλιστα χρόνον, τὴν ἐπικρατοῦσα μέχρι τότε πίστη σὲ ἀύθεντιες καὶ τὰ κατάλληλα ὄργανα ἦσαν στὴν διάθεση τῶν ἐρευνητῶν, σὲ κάθε περίπτωσιν ποὺ αὐτὸ ἦταν ἀπαραίτητο. Ἔτσι ἐγίνε προφανὲς ὅτι οἱ περιορισμένης δυνατοῦτητας ἀνθρώπινες αἰσθήσεις ὑπῆρξαν ἀνεπαρκεῖς γιὰ τὴν ἐξερεύνηση τῶν βα-

θύτερων μυστικῶν τῆς φύσεως. Μὲ τὴν εὐρεῖα ἐφαρμογῆ τῶν πειραματικῶν μεθόδων καὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τὴν παράλληλῃ ἀνάπτυξη νέων κλάδων τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, οἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸν φυσικὸ κόσμον ἐπλουτίσθησαν σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Ὀνόματα ὅπως τοῦ *Galileo*, *Descartes*, *Fermat*, *Fr. Bacon* ἐλάμπρυναν τὴν ἱστορία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τοῦ 17ου αἰῶνα. Μέσα στὴν πλειάδα αὐτῆν τῶν πρωτοπόρων τῆς ἐπιστήμης τοποθετεῖται καὶ ὁ *Blaise Pascal*. Ὅμως ἂν οἱ πρωτοπόροι αὐτοὶ τῶν ἐπιστημῶν τιμῶνται στὴν ἐν γένει ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ὡς οἱ θεμελιωτὲς αὐτῶν καὶ τὰ ὀνόματά των ἀναφέρονται στὰ ἐγχειρίδια τῆς Φυσικῆς καὶ στὰ ἱστορικὰ βιβλία γιὰ τὶς θετικὲς ἐπιστήμες, ὁ *Blaise Pascal* παραμένει ἐπὶ πλέον ἐπικαίρος μὲ ὅσα κατέγραψε ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του ἐσωτερικὴ ἐμπειρία καὶ ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατό του μὲ τὸν τίτλο: «*Pensées*» καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδονται, νὰ μεταφράζονται σὲ ἄλλες γλώσσες, νὰ διαβάζονται καὶ νὰ σχολιάζονται τέσσαρες καὶ πλέον αἰῶνες μετὰ.

Στὸ ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα αὐτὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθηκε μετὰ τὸν θάνατό του, ἀφιερῶθηκε ὁ *Pascal* ὅταν ἐτελείωσε ὁ ἀγῶνας κατὰ τῶν Ἰησοῦιτῶν. Τὸ σύνολον αὐτοῦ τοῦ ἔργου τὸ εἶχε ἐτοιμὸ μέσα στὸ νοῦ του, τὸ εἶχε συζητήσει καὶ τὸ

είχε σχολιάσει με τους φίλους του στο *Port Royal*, δὲν κατώρθωσε ὅμως νὰ τὸ ὀλοκληρώσει καὶ νὰ τοῦ δώσει τὴν τελικὴ του μορφή, γιατί ἡ ἐξάντλησή του ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του εἶχε προχωρήσει.

Ὅταν λοιπὸν ὁ *Pascal* πέθανε στὶς 19 Αὐγούστου 1662, στὰ τριάντα ἑννέα του χρόνια, οἱ οἰκτεῖοι του βρῆκαν στὸ δωμάτιό του ἕνα σωρὸ ἀπὸ ἀκατάστατα χαρτιά. Ἦταν οἱ «*Pensees*», οἱ «*Σκέψεις*» του. Οἱ φίλοι του περιέμεναν νὰ βροῦν ἕνα χειρόγραφο συγκροτημένο, μίᾶ ἀπολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μίᾶ διατριβή, ποὺ νὰ μπορούσε νὰ ἐνισχύσει τὶς θέσεις τῶν γιανσενιστῶν στὴν ἀντιπαράθεσή τους με τοὺς Ἰησουῖτες. Ἀντίθετα συνάντησαν ἀποσπάσματα, ἀστροπόβολες ἐκρήξεις ἑνὸς πνεύματος σὲ ἔκσταση, σκόρπιες σημειώσεις, στοχασμούς, ποὺ ἐπαναλαμβάνονται σὲ δεκάδες παραλλαγές.

Ἀπὸ τὶς σημειώσεις αὐτὲς ἀναδεικνύονται ἕνας πιστός, βαθὺς μελετητὴς τῆς Βίβλου, με τὶς ἀδυναμίες του καὶ τὶς ἀμφιβολίες του. Ἐγραφε συνέχεια σὲ ὅποιο χαρτί ἔπεφτε στὰ χέρια του. Βιαζόταν, ἤξερε πὼς ὁ χρόνος του ἦταν λίγος. «*Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν εἶναι τὰ μέσα τῆς υπάρξεώς μας, ἔγραφε. Τὸ μόνον μέλλον εἶναι τὸ τέλος μας*».

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἔκδοση τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἀπάντων τοῦ *Pascal* τῆς σειρᾶς *La Pleiades* προκάλεσε μίᾶ ἐνθουσιώδη ἀποτίμηση τοῦ ἔργου του ἀπὸ τὸν *Philippe Solers* στὶς σελίδες τῆς παρισινῆς ἑφημερίδας «*Monde*»: «*Αὐτὴ ἡ φλογερὴ γραφὴ φαίνεται σήμερα στὴν χαραυγὴ τῆς νέας χιλιετίας τόσοσιν ζωντανὴ καὶ ἀπίστευτη*», γράφει συγκρίνοντας τὸν χριστιανὸ στοχαστὴ μετὸν Λουτρεαμὸν καὶ τὸν Ρεμπώ, ὀνομάζοντάς τον «*ἀπόλυτα μοντέρνον*», ὑπογραμμίζοντας ἰδιαίτερα μίᾶ ἀπὸ τὶς πολλὲς βαθύτατα ποιητικὲς συλλήψεις τοῦ *Pascal*, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ζεῖ στὴν πραγματικότητα, κοιμάται, εἶναι ἐκούσια ὑπνοβάτης. Ἡ ἀλλοιῶς με τὰ λόγια τοῦ στοχαστῆ: «*Δὲν ζοῦμε, ὅμως ἐλπίζομε νὰ*

ζήσομε, ἀναζητώντας πάντοτε τὴν εὐτυχία, τὴν ὁποία εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ μὴ ἐγγίσουμε ποτέ».

Στὶς «*Σκέψεις*» του ὁ *Pascal*, ἀναφέρεται στὸν κόσμον, στὸν ἄνθρωπον, στὸν Θεόν. Εἰδικὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπον λέει: «*ὁ ἄνθρωπος εἶναι μηδὲν σὲ σχέση με τὸ ἄπειρον*» ἀλλὰ προσθέτει ἀμέσως ὅτι εἶναι: «*τὸ πᾶν σὲ σχέση με τὸ μηδέν*». Μίᾶ μέση, ἀνάμεσα στὸ μηδέν καὶ στὸ πᾶν». Γιὰ τὸν *Pascal* ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα πρόβλημα, ποὺ βρῖσκει τὴν λύση του μόνον στὸν Θεόν. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀνίκανη μόνη τῆς νὰ δώσει λύση. Μᾶς δείχνει ἀπλῶς ἀφ' ἑνὸς τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτοντας τὸν θεῖον προορισμό του, ἀλλὰ καὶ τὴν κακομοιριά του, φανερώνοντας μας τὴν ἠθικὴ του ἀδυναμία. Ἀπὸ τὴν ἀντινομία αὐτήν, συμπεραίνει ὁ *Pascal*, μόνον με τὴν πίστη εἶναι δυνατόν νὰ σωθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἀνθρώπινη γνώση, ἂν δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὸν Θεόν, ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστη, γιατί μᾶς προπαρασκευάζει γιὰ τὴν Πίστη.

Σχολιάζοντας τὸν «ὀρισμόν» αὐτὸν τοῦ *Pascal* περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος παρατηρεῖ: «*Καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσομε ὅτι τὸ ἄπειρον ὑπάρχει μέσα μας, ἡ φράση τοῦ *Pascal* ποὺ λέει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἕνα μηδέν σὲ σχέση με τὸ ἄπειρον» δὲν ἀνατρέπεται. Μπορεῖ κάλλιστα νὰ ὑπάρχει μέσα στὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον τὸ ἄπειρον καὶ σὲ σχέση με αὐτὸ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς φυσικὸ γεγονός ἕνα μηδέν. Καὶ μπορεῖ ἐπίσης νὰ ὑπάρχει μέσα στὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον τὸ μηδέν, καὶ σὲ σχέση με αὐτὸ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς ἠθικὸ γεγονός τὸ πᾶν*». Με ἄλλα λόγια ἡ βιολογικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου μετράει χρόνια. Ἡ πνευματικὴ ὅμως συγκρότησή του μαρτυρεῖ θεῖα πρόελευση καὶ τὸν ἀνυψώνει στὸ δάθρο τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς κατακυρωμένης ὑπεραξίας». Καὶ στὴν ἐπομένη σελίδα ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος σημειώνει: «*Μπορεῖ νὰ μοῦ ποῦν ὅτι ὁ *Pascal* ἤθελε νὰ παίξει διατυπώνοντας τὴν φράση: «ὁ*

ἄνθρωπος εἶναι μιὰ μέση ἀνάμεσα στὸ τίποτε καὶ τὸ πᾶν». Ὁμως ὁ *Pascal* δὲν εἶχε καιρὸ νὰ παίξει. Βιαζόταν νὰ πεθάνει καὶ νὰ ἐπαληθεύσει ἔτσι μὲ τὸν θάνατό του τίς «σκέψεις του»¹. Ἡ ἄποψη αὐτὴ τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου ἐναρμονίζεται μὲ τὴν ἴδια τὴν σκέψη τοῦ *Pascal*, ὅτι τὸ μόνον μέλλον μας εἶναι τὸ τέλος μας». Τὴν αὐτὴ ἄποψη εἶχε ἐκφράσει στὸ παρελθόν (1958) καὶ ὁ *T. S. Eliot* λέγοντας ὅτι: «Ὁ *Pascal* εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς πού πρέπει νὰ μελετοῦνται καὶ νὰ ξαναμελετοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κάθε γενεᾶς. Ἡ ἱστορία τῶν ἀπόψεών του εἶναι μέρος τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας καὶ γιὰ νὰ ἐνθυμηθοῦμε τὸν *Francois Mauriac* «τὸ φῶς μιᾶς μόνον νύκτας τοῦ *Pascal* ἀρκεῖ γιὰ νὰ φωτίσει ὅλην μας τὴν ζωὴ». Ἡ νύχτα τὴν ὁποία ὑπονοεῖ ὁ *Francois Mauriac* εἶναι ἡ 23ῆ καὶ 24ῆ Νεομβρίου τοῦ ἔτους 1654, κατὰ τὴν ὁποία ἡ Θεία Χάρις ἐπισκέφθηκε τὸν *Pascal* καὶ ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ ἦταν γι' αὐτὸν τὸ διάπλοτο ἀνοιγμα τῆς θύρας σὲ Αὐτὸν ὁ Ὅποιος ἔστηκε ἔξω καὶ κρούει διακριτικὰ ἀλλὰ ἐπίμονα τὴν θύρα.

«Τὸ πιὸ ἀξιοπρόσεκτο χαρακτηριστικὸ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου εἶναι ὅτι, σὰν ἐννοίωσε τὴν Θεία Χάρις νὰ «περισεύει» μέσα του, δὲν γύρευε νὰ συμβιδάσει τὰ πράγματα, ἀλλὰ μὲ μιᾶς παράτησε κάθε γνώση κοσμικὴ καὶ φιλοσοφία -ὅπως γράφει ὁ Κόντογλου- καὶ ἀφοσιώθηκε στὸν Χριστό. Ἡ ἀρρώστια πού τὸν βασάνιζε ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια, ποτὲ δὲν τὸν τσάκισε, ποτὲ δὲν τὸν κατέβαλε ψυχικά. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα συνέβηκε. Δυνάμωσε τὴν θέλησή του καὶ τὴν πίστη του καὶ τὸν ἔκανε σὰν ἄλλος Παῦλος νὰ ἐπαναλαμβάνει τὸ «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου». Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ψυχικὴ διάθεση εἶναι ἐμποτισμένες οἱ «Σκέψεις» του. Ἀπὸ τότε πού πρωτοῦρηθα σὲ ἐπαφὴ μὲ τίς «Σκέψεις» τοῦ *Pascal* στὰ ἐφηδικά μου χρόνια -γράφει ὁ λογοτέχνης καὶ συνεργάτης τῶν «Ἀκτίνων» κ. Εὐάγ. Μόσχος- ἐννοιωθα πάντα μιὰν ἀκατανίκητη ἔλξη πρὸς τὸ περιεργό, μὰ καὶ τόσο δυνατὸ

πνεῦμα. Καὶ ἀκόμα ἐννοιωθα πάντα ἕνα θαυμασμὸ καὶ μιὰ ζήλεια. Θαυμασμὸ γιὰ ὅσα μπόρεσε καὶ ἔκανε αὐτὸ τὸ λεπτοκαμωμένο καὶ τόσο προικισμένο ἀπὸ τὴν φύση παιδί, πού σφράγισε μὲ τὸ ὄνομά του τὸν 17ο αἰῶνα καὶ πού ἴσαμε σήμερα τὸ ὄνομά του βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ παγκοσμίου πνεύματος. Καὶ ὁ θαυμασμὸς μου τοῦτος μεγάλωνε καθὼς προχωροῦσε στὴν γνωριμία μου μὲ αὐτὸν τὸν τιτάνα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας, καθὼς διάβαζα ὅτι στὰ ἑνδεκά του χρόνια ἔγραψε μιὰ πραγματεία περὶ ἀκουστικῆς, στὰ δώδεκά του χρόνια ἄλλη πραγματεία γιὰ τὴν γεωμετρία, στὰ δεκαῆξι μιὰ τρίτη πραγματεία γιὰ τίς κωνικὲς τομῆς (πού ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση καὶ σὲ αὐτὸν τὸν *Descartes*) καὶ ὅτι βρῆκε τὴν ἀριθμομηχανὴ στὰ δεκαοκτὼ του χρόνια. Τὸ ἄλλο πού ἐννοιωθα ἦταν ἕνα συναίσθημα ζήλειας, γιὰτι διαβάζοντας τίς γαλλικὲς «*litteratures*» τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ *Pascal*, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καθέκαστα τῆς ζωῆς του ἄθελά μου ἔκανα τὴν σύγκριση καὶ ἔβλεπα ὅτι στὴν ἡλικία πού ὁ *Pascal* τελείωνε τὸ ἔργο του καὶ πέθανε στὰ τριάντα ἑννέα χρόνια του, ἀφοῦ τὸ πνεῦμα του διέγραφε μιὰ φωτεινὴ τροχιά, ὅλοι ἡμεῖς σχεδὸν ἀρχίζουμε νὰ συλλαβίζουμε»².

Ἐξ ἄλλου ὁ *Pascal* ὡς στοχαστὴς, ὡς χριστιανὸς συγγραφέας πρέπει νὰ συνδέεται μὲ μιὰ ἀπὸ τίς ὑφιστάμενες χριστιανικὲς ὁμολογίες. Τυπικὰ βέβαια ἀνήκει στὴν ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὑπῆρξε ἕνα ὑπάκουο παιδί στὸν καθολικισμό.

Βέβαια οἱ θέσεις πού ἔλαβε στὴν διαμάχη μεταξὺ γιανσενιστῶν καὶ ἰησουϊτῶν καὶ οἱ ὁποῖες ἐμπεριέχονται στίς γνωστὲς ἐπιστολές του μὲ τίτλο: *Provinciales*, ἔκαναν πολλοὺς προτεστάντες νὰ ἐπιδιώξουν νὰ ἀνακαλύψουν στὸν *Pascal* ἕναν λανθάνοντα ἀσυνείδητο προτεσταντισμὸ. Παρὰ ταῦτα ὁ *Pascal* παρέμεινε καθολικὸς, μιὰ καὶ δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσει τὴν Ὁρθοδοξία. Ἐν τούτοις αὐτὴ ἡ τυπικὴ ἄγνοια τῆς

Ἄρθοδοξίας δὲν τὸν ἐμπόδισε, σὰν ἀληθινὸς χριστιανὸς ποὺ ἦταν, νὰ προσεγγίσει τὴν Ἄρθοδοξία πνευματικὰ καὶ ἰδεολογικὰ χωρὶς ἰσως νὰ ἔχει περὶ τούτου ἐπίγνωση. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῆς θρησκευτικῆς μορφῆς τοῦ *Pascal* προσιδιάζει σὲ μερικοὺς ἐκπροσώπους τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας ἀνακαλύπτουν πολλὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα πλησιάζουν αὐτὸν στὸ πνεῦμα τῆς Ἄρθοδοξίας καὶ δρῖσκουν ὅτι τίς πιὸ πολλὰς ἀπὸ τίς σκέψεις του «θὰ μπορούσε νὰ τίς ἐκφράσει ἕνας καθαρὰ ὀρθόδοξος θεολόγος». Ὁ *Pascal* εἶχε ἕναν βαθὺ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἢ ὁποῖα ἐκφράζεται ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ διατηρεῖται μέσα στὰ κείμενά τους. Τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία τὴν θεωρεῖ ὁ *Pascal* σὰν τὸν ἀσάλευτο στύλο, ἢ ὁποῖα προφυλάσσει τὴν μελλοντικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ κάθε δυνατὴ πλάνη.

Ὁ *Pascal* μὲ ἐργαλεῖο τὴν λογικὴ, καλλιέργησε τὴν ἐπιστήμη καὶ ἀναδείχθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τῆς καὶ μὲ τὴν Πίστη, ἀφοῦ ὑπερνίκησε τοὺς ὁποιοὺς διασταγμοὺς ποὺ μπορούσε ἢ πρώτη νὰ τοῦ γεννήσει, ἀνυψώθηκε σὲ μία πνευματικὴ κατάσταση, ποὺ ἀτενίζει στὸν Οὐρανό. «Νὰ τί εἶναι Πίστη» γράφει στὶς Σκέψεις του «Ὁ Θεὸς νὰ γίνῃ αἰσθητὸς στὴν καρδιά μας, ἢ ὁποῖα ἔχει τὴν δική της λογικὴ, ποὺ ἢ λογικὴ δὲν τὴν γνωρίζει καθόλου».

Ἡ καρδιά τοῦ *Pascal* εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα ἔργα τοῦ 17ου αἰῶνα. Ἄλλὰ ὅ,τι εἶναι τέλειο στὸν κόσμον, εἶναι ταχύτερα ἐκτεθειμένο στὴν φθορὰ καὶ στὸν θάνατο. Ἡ καρδιά τοῦ *Pascal* δὲν βάσταξε πολὺ. Γιὰ μᾶς ὅμως ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ χτυπάει. Καὶ θὰ χτυπάει ὅσο θὰ ὑπάρχουν στὸν κόσμο ἀνθρώπινες καρδιές.

Ὁ *Jacques Chevalier* προλογίζοντας μία νέα ἐκδοση τῶν ἔργων του: «*L'oeuvre de Pascal*» (*Bibliotheka de la Pleiade*) σχολιάζει καὶ γράφει: «Ὁ *Pascal* εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ μπόρεσε νὰ πεῖ χωρὶς προπέτεια καὶ χωρὶς ὑπερηφάνεια: «Κατέχω τὴν ἀλήθεια, αὐτὸ εἶναι ὅλη μου ἡ δύναμη ἂν τὴν χάσω εἶμαι χαμένος». Ἄλλὰ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ποὺ κατέχει, ἢ ποὺ ἀναζητεῖ δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀφηρημένο καὶ ἀπρόσωπο· εἶναι μία ἀλήθεια ποὺ θίγει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ ποὺ τὴν γεμίζει μὲ τὸν ἑαυτὸ της, ἀφοῦ τὴν ἔχει ἀδειάσει ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο ὑπάρχει μέσα της καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἀπὸ τὰ ἐγώ της. Εἶναι μία ἠθικὴ χαρὰς, ἐμπιστοσύνης καὶ ἀγάπης, ποὺ ἔχει στὴν κορυφὴ της ἕναν Ἑσταυρωμένον Θεόν, ἕναν Θεόν ποὺ ἐνώνεται μὲ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας καὶ τὴν κάνει ἀνίκανη νὰ ἔχει ἄλλον σκοπὸ ἐκτὸς Ἐκείνου. Ἔτσι, ἐνῶ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ὅσο νέα καὶ ἂν εἶναι, γερνοῦν διαρκῶντας, τὸ πνεῦμα αὐτό, ὁ *Pascal*, ἀνανεώνεται ὅλο καὶ πιὸ πολὺ, ὅσο περισσότερο διαρκεῖ, γιατί προέρχεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀγάπης, ποὺ εἶναι πάντοτε νέο, ὅπως πᾶν ὅ,τι εἶναι αἰώνιο. Γι' αὐτὸ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχει γράψει, δὲν ἔχει γεράσει τίποτε στὸ ἔργο του δὲν φέρει τίς ρυτίδες τοῦ χρόνου»³.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Μεταφυσικῆς προλεγομένη» Ἀθήνα 1956 σελ. 6.
2. Εὐαγ. Ν. Μόσχος: «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν Πασκάλ» περιοδικὸν «Ἀκτίνες» ἔτος 1963 σελ. 139.
3. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος» τόμος 4ος σελ. 359.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

Κάθε χρόνο, τέτοιο καιρό, ανασκαλεύοντας την εθνική μνήμη, σταματάμε στο μέγιστο για το Γένος μας γεγονός, της εθνικής μας Παλιγγενεσίας. Που άρχισε με την επανάσταση του 1821, η οποία υπήρξε μία σημαντική καμπή, ένα καταληκτικό και ταυτοχρόνως άφετηριακό σημείο της πορείας του Έλληνισμού. Μία επανάσταση με πολλές φάσεις που δικαιώθηκε με την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 και την χάραξη των πρώτων συνόρων του το 1832. Τα όποια συνεχώς διευρύνοντο έκτοτε μέχρι και το 1947, περικλείοντας συνεχώς ελληνικούς πληθυσμούς, στον εθνικό μας κορμό.

Άλλα παρά ταύτα, φρονώ ότι αποτελεί «ιστορικό λάθος» να μιλάμε για άφετηρία γενέσεως του ελληνικού κράτους το 1830, όταν το πρώτο «κράτος» ή «Πολιτεία των Ένωμένων Έπτὰ Νησιών» ιδρύθηκε την 21η Μαρτίου 1800 και ήταν η πρώτη φάση στην πορεία του έθνους για την εθνική του αποκατάσταση. Όπως είναι γνωστό κατά το παρελθόν τα Έπτάνησα είχαν γευθεί δεκάδα σχεδόν ξένων κατακτητών. Στα τέλη του 18ου αιώνα κατείχοντο από τους Γάλλους και στις αρχές Μαρτίου 1799 συνασπισμένοι οι Τούρκοι με τους Ρώσους κατέλυσαν την Γαλλοκρατία. Και οι μὲν Ρώσοι ήθελαν την δημιουργία μιᾶς ανεξάρτητης «αριστοκρατικής πολιτείας» ενώ οι Τούρκοι επέμεναν στον σχηματισμό μιας Ήμισαυτόνομης Ήγεμονίας, όπως ήταν τότε οι Παραδουνάβιες Ήγεμονίες. Τελικά από τον συγκερασμό των δύο απόψεων προέκυψε ένα μικρό έξηρημένο κράτος με ετήσιο φόρο Υποτέλειας στην Πύλη και την προστασία της Ρωσίας. Παρά ταύτα, δημιουργήθηκε μία νέα πραγματικότητα γεμάτη ευόιωνες προοπτικές. Που αποτέλεσε ένα φωτεινό όροση-

μο για τους Έλληνες της ηπειρωτικής Ελλάδας, θυμίζοντάς τους συνεχώς την εθνική τους υπόσταση και ανοίγοντάς μπροστά τους διάπλατα την προοπτική της Έλευθερίας. Δυστυχώς η τύχη της Επτανήσου Πολιτείας δεν ήταν εκείνη που είχαν οραματισθεί οι ηγέτες του ελληνικού κόσμου. Θά ακολουθήσει μία περίοδος εσωτερικών κοινωνικών αναστατώσεων, μία διετής (1807 - 1809), νέα γαλλική επικυριαρχία και μία δυστυχώς μακρόχρονη «προστασία» από τους βρετανούς που άρχισε το 1815 και περατώθηκε το 1864 όταν με την πτώση του Όθωνα και την έλευση του βασιλέως Γεωργίου Α', τα Έπτάνησα ενσωματώθηκαν στον εθνικό μας κορμό.

***

Μετά την επιβεβλημένη ανωτέρω παρέμβαση δεν θά αποτελέσει κοινοτοπία εάν δεχθούμε ότι το ξεκαθάρισμα των δικαίων του Έθνους άρχισε ουσιαστικά με την επανάσταση του 1821. Η οποία αποτέλεσε την συνέπεια μιᾶς μακροχρόνιας κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής εξέλιξης που είχε ως στόχο την δημιουργία ενός ελεύθερου κράτους. Ήταν δὲ ανυπολόγιστη η προσφορά της Μητρός - Εκκλησίας στην διάσωση όσου μπόρεσε ελληνισμού επί τετρακόσια χρόνια, και στη διαφύλαξη των παραδόσεων του Γένους.

Χάριν της ιστορικής αλήθειας πρέπει να ειπωθεί ότι πριν από την έναρξη της Επανάστασης, την εξέλιξη της πορείας προς αυτήν την έβλεπαν τελείως διαφορετικά δύο άνισου μεγέθους ομάδες Ελλήνων. Έκφραστες της πρώτης απόψεως -που εὐτυχώς δὲν εφαρμόσθηκε- ήταν ο Άδαμάντιος Κοραΐς και ο Επίσκοπος Ούγγροβλαχίας Ιγνάτιος

που υποστήριζαν ότι η δικαίωση του χριστιανικού οράματος για έλευθερία και ανεξαρτησία περνούσαν μέσα από την εκ των έndon διάβρωση του όθωμανικού κράτους. Διότι η βαθμιαία και συνεχής ανάπτυξη των ελλήνων εντός της όθωμανικής αυτοκρατορίας και η κατάληψη ύψηλων διοικητικών θέσεων, θα καθιστούσε σταδιακά τους μέχρι χθές ραγιαδες ή γέτιδα τάξη της αυτοκρατορίας, με ό,τι συνέπειες ευεργετικές μπορούσε να έχει αυτό, για τον Έλληνομό. Ήδη υπήρχαν παραδείγματα χριστιανών αξιωματούχων στον διοικητικό μηχανισμό της Πύλης, όπως οι Ήγεμόνες της Βλαχίας, οι Μεγάλοι Διερμηνείς κ. ά. Άλλωστε συνέτρεχαν δύο ευνόικες προϋποθέσεις, ήτοι η προϊούσα αποδυνάμωση της Αυτοκρατορίας και η ισχυρή οικονομική θέση του ελληνισμού τόσο στην Αυτοκρατορία όσο και στην Κεντρική Ευρώπη και την Νότια Ρωσία.

Οι πλέον ρεαλιστές όμως, απηυδυσμένοι από την καταπίεση αιώνων και τον εξανδραποδισμό που υφίσταντο, δεν έβλεπαν άλλη λύση από την ένοπλη εξέγερση. Σε πολλούς από αυτούς η ανάγκη της ένοπλου εξέγερσεως βασιζόταν και σε κείμενα που εξέθειάζαν την εξέγερση και τον ένοπλο αγώνα, όπως ο *Θούριος* και η *Ελληνική Νομαρχία* καθώς και στις μυστικές ένεργειες της *Φιλικής Έταιρείας*. Και ως μίν ξεχνάμε ότι το ελληνικό έθνος διέθετε την περίοδο εκείνη όλες εκείνες τις ήθικες αλλά όχι και τις υλικές δυνάμεις που ήταν απαραίτητες για να αντιπαρατεθεί στην Όθωμανική Αυτοκρατορία για να της αποσπάσει τμήματά της που ιστορικά ανήκαν στο ελληνικό Έθνος ώστε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος. Μεγάλη και καθοριστική όμως ήταν η έλλειψη της διεθνούς στηρίξεως. Άλλ' οι πρωτεργάτες του μεγάλου ξεσηκωμού πίστεψαν τότε ότι έπέστη η στιγμή. Ή τώρα ή ποτέ έβαν!

***

Ή ελληνική επανάσταση από της κηρύξεως της (1821) μέχρι την δημιουργία κρά-

τους (1830) και τον καθορισμό των συνόρων του (1832) πέρασε περιόδους δόξας και μεγαλείου αλλά και στιγμές οδύνης, κυρίως με τους εμφυλίους πολέμους που τόσα δεινά επέφεραν στον αγώνα. οι πόλεμοι πάγωσαν το ιδιωτικό διεθνές φιλελληνικό κλίμα, το οποίο σε στιγμές συναισθηματικής φόρτισης από τα ένδοξα κατορθώματα των αγωνιστών και την φρίκη εκ των τουρκικών σφαγών είχε δημιουργηθεί.

Τα καλύτερα χρόνια (1821 - 1823) ήσαν όταν η επανάσταση σταθεροποιήθηκε στην Πελοπόννησο, την Ρούμελη και σε πολλά Αιγαίοπελαγίτικα νησιά. Όταν συγκροτήθηκαν οι περιφερειακές Διοικήσεις (Πελοποννησιακή Γερουσία, Όργανισμός Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος) και τα έπαρχιακά διοικητικά όργανα. Κορυφαία στιγμή της επαναστάσεως ήταν η 1η Ιανουαρίου 1822 όταν ψηφίστηκε το Προσωρινό Σύνταγμα της Έπιδάουρου. Τότε ήταν που άρχισε να συγκινείται η Ευρώπη και ιδιαίτερα μετά τις ώμότητες και τις σφαγές των Τούρκων εις βάρος του χριστιανικού στοιχείου, γεγονότα που φούντωσαν τις φιλελληνικές εκδηλώσεις.

Το 1824 κυριάρχησαν δυστυχώς οι εμφύλιες συγκρούσεις που έφεραν σε δύσκολη θέση τον Αγώνα και είχαν επιπτώσεις στο έσωτερικό και το έξωτερικό, άλλ' ευτυχώς δεν έπηρέασαν πολύ τους ξένους κεφαλαίουχους οι όποιοι συνέπραξαν στην κατάρτιση των Δανείων τα όποια ώφέλησαν παντοίως τον Αγώνα, άσχετα αν μικρό μέρος εκ αυτών χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για τον Αγώνα.

Ή έπακολουθήσασα περίοδος (1825 - 1827) υπήρξε περίοδος παρακμής και αποδυναμώσεως του Αγώνα. Οι προηγηθέντες εμφύλιοι πόλεμοι έφεραν σε δεύτερη μοίρα τον αγώνα κατά των Τούρκων και η απόδωση των Αιγυπτίων του Ίμπραήμ χειροτέρευσε την ήδη τραγική κατάσταση. Τα ελληνικά στρατεύματα δεν πτόρεσαν να συγκρατήσουν την πίεση των Τούρκων και των Αιγυπτίων και υποχώρησαν από το μεγαλύτερο μέρος της Έπικράτειας το οποίο με ποτα-

μούς αίματος είχαν απελευθερώσει και περιορίστηκαν σε όρισμένους θύλακες. Εύτυχως οι διεθνείς συγκυρίες έγιναν ή αιτία να σωθεί τότε ή κατάσταση. Διότι ήδη από τα τέλη του 1826 ή Αγγλία, ή Ρωσία και ή Γαλλία - ή κάθε χώρα δια τα ίδια αυτής συμφέροντα- είχαν ταχθεί επίσημως πλέον υπέρ της ελληνικής ανεξαρτησίας.

Στις 26/6/1827 συνάπτεται ή *Σύνθηκη του Λονδίνου* δια της οποίας ιδρύοταν επίτελους ελληνικό κράτος με Κυβερνήτη τόν Ίω. Καποδίστρια. Η Σύνθηκη προέβλεπε για τους "Έλληνες θρησκευτική, πολιτική και έμπορική έλευθερία. Οι Τούρκοι τότε θα αντιδράσουν, διακόπτοντες τις διπλωματικές σχέσεις με τις Τρεις Δυνάμεις και εκδιώκοντες τους Πρεσβευτές τους από την Κωνσταντινούπολη. Έν τούτοις, δύο γεγονότα -άσχετα μεταξύ τους- θα επιταχύνουν τις εξελίξεις. Η αναπάντεχη Ναυμαχία του Ναυαρίνου (8/10/1827) και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος (1828 - 1829) που έληξε με την Σύνθηκη της Αδριανουπόλεως (8/9/1829) άλλαξαν τελείως τó σκηνικό του ελληνικού θέματος. Διότι με τó άρθρο 10 της Συνθήκης γίνονταν άποδεκτά από την Πύλη, τόσον ή προμνησθείσα Συνθήκη του Λονδίνου όσον και τó Πρωτόκολλο της 4/4/1826 δια του όποιου προβλεπόταν ή Ελλάδα να γίνει αυτόνομο αλλά φόρου ύποτελές κράτος χωρίς όμως να καθορίζονται τά σύνορά του. Πάντως ή Σύνθηκη της Αδριανουπόλεως -πολύ σωστά- θεωρείται ως ή δεύτερη διπλωματική πράξη ή όποια δημιουργούσε τó ελληνικό κράτος. Διότι εκτός των άλλων ο Σουλτάνος υποχρεώθηκε να συναινέσει και να άποδεχθεί ως έλληνοθωμανική μεθόριο την γραμμή κόλπου Βόλου - κόλπου Άρτας. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι ή μεθοριακή γραμμή άφηνε εκτός Ελλάδος την περιοχή Ζητουνίου (Λαμίας).

***

Για τόν όριστικό διακανονισμό των συνόρων του νέου Κράτους και ιδιαίτερα για να περιέλθει ή περιοχή Λαμίας στην ελληνική επικράτεια χρειάσθηκαν επίμονες δια-

πραγματεύσεις των Τριών Δυνάμεων και της Τουρκίας, πάντοτε όμως με άπουσία της Ελλάδος. Άποφάσιζαν οι άλλοι για λογαριασμό μας! Τó θέμα των ελληνικών συνόρων έλύθη όριστικώς με την *Σύνθηκη της Κωνσταντινουπόλεως* (27/6/1832) μεταξύ άφ' ενός της Τουρκίας και άφ' έτέρου της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας. Η Σύνθηκη όνομάσθηκε *Διακανονισμός* και με αυτόν καθορίσθηκαν τά σύνορα Βόλου - Άρτας, ενώ ή Διοίκηση της Κρήτης παρεχωρήθη από τόν Σουλτάνο στον Χεδίφη της Αιγύπτου. Άπό «συμμαχικής» πλευράς οι Μεγάλες Δυνάμεις άρνήθηκαν να ικανοποιήσουν τó ελληνικό αίτημα για τή Σάμο.

Τó εύτύχημα ήταν ότι την ίδια περίοδο οι Τρεις έδωσαν δάνειο στη χώρα μας και έτσι πλήρωσε στην Τουρκία 30 μόν εκατομμύρια τουρκικά γρόσια για να καταστεί τελείως ανεξάρτητος, συν 10 εκατομμύρια επί πλέον για να εξαγοράσει την περιοχή Ζητουνίου. Και από τότε μέχρι τó 1881 ή Λαμία ήταν ή μεγαλύτερη άκριτική πόλη του Πρώτου Κράτους.

Με την ανεξαρτητοποίησή της και την ανακήρυξη της εις έλεύθερον κράτος ή Ελλάδα υπήρξε τó πρώτο κράτος στην Ευρώπη που ιδρύθη με βάση την Άρχή των έθνότητων και αυτό εις βάρος και παρά την αντίδραση του συστήματος της Ίερās Συμμαχίας και των σκοπών του Συνεδρίου της Βιέννης του 1815. Ο διπλωματικός έπίλογος της ελληνικής επανάστασης ήταν ή *άφετηρία* μόνο της ιστορικά τραχυτάτης πορείας του νέου κράτους στην όδο της έθνικής ολοκλήρωσης. Ο διακανονισμός του 1832 ίδρυσε ένα μικρό κράτος, τά όρια του όποιου άπείχαν πολύ από τις έσχατιές του έθνους. Πάντως τó μικρό αυτό κράτος άποτελέσε τόν πόλο έλξεως των ελλήνων που ζούσαν σε όμορες περιοχές και αντίστροφα ή Μεγάλη Ίδέα θα συνειρθεί άργότερα (1844) την ψυχή του ελληνικού λαού και θα άποτελέσει την κατευθυντήριο άρχή της έξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος, για την έθνική της Όλοκλήρωση.

Τελειώνοντας, μεταφέρω μερικές από τις

σκέψεις του Ί. Θεοδωρακόπουλου όπως έξετέθησαν στην Ακαδημία Αθηνών τον Νοέμβριο του 1980: «Και είναι το Εικοσιένα μοναδικό γεγονός στον 19ο αιώνα, γεγονός του οποίου το νόημα όσον και αν το έχουμε τραγουδήσει και εξυμνήσει δεν το έχουμε ακόμα κάνει βίωμα, γιατί ζούμε μέσα σ' αυτή την εποχή. Όλα όσα έγιναν έπειτα και οι πόλεμοι του 1912 - 13 και το συνταρακτικό γεγονός της έκστρατείας της Μικράς Ασίας, δεν νοούνται παρά ως λάμψεις τησίδεας του Εικοσιένα, της ιδέας της εθνικής ελευθερίας... και προσθέτω το γεγονός του 1940 το οποίο πηγάζει επίσης από την αυτή πηγή, από το Εικοσιένα».

Το 1821 δίδαξε, διδάσκει και οι έπερχόμενες γενιές πρέπει να διδάσκονται από

αυτό. Παρά ταύτα, εάν ποτέ συμβεί, κάτι το άπίστευτο σήμερα, να χαθούμε ως κράτος, πρέπει τουλάχιστον να επιζήσουμε ως έθνος. Όπως επιζήσαμε κατά τα χρόνια της σκλαβιάς όταν η Έκκλησία κράτησε την πίστη και την εθνική υπόσταση του σκλάβου. Όμως το έθνος μας μπορεί να επιδιώσει χωρίς κράτος, αλλά δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς εθνική όμοψυχία και πρό πάντων χωρίς Πίστη. Διότι τα έθνη δεν καταρρέουν από εξωτερικά, αλλά από έσωτερικά αίτια.

Και τώρα που υπάρχει ο όρατος κίνδυνος να μās αφομοιώσουν και πνευματικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ως αγωνισθούμε να κρατήσουμε την γλωσσική και πολιτιστική ιδιαιτερότητά μας και πάνω απ' όλα την Όρθόδοξη πίστη μας.

———— ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ

*Με ταλανίζει έδω που έφτασα το ρώτημα
σαν τί κομίζουν τάχα
τ' άσπρα μαλλιά και οί ρυτίδες.
Σ' άλλους, θαρρῶ, σοφία
σ' άλλους -άλιμονο- μωρία
όταν το πάθος δεν χωνεύεται σε μάθος.
Σκίζω τα πέπλα των αιώνων κι άφουγκράζομαι
Μάρκον Αύρηλιο τον αυτοκράτορα·
«Τί δ' έστιν όλως το άείμνηστον;... "Όλον κενόν».
Βοῶ η ανθρώπινη ιστορία: Ματαιότης.
Είμαι κι εκείνη η είρωνική φωνή του Πλάτωνα
που άκούει ο Γιτς ο Ίρλανδός
στις πιό μεγάλες του χαρές κι επιτυχίες
τις τόσο εφήμερες·
«Και τί μ' αυτό; Και τί μ' αυτό;»
Άρχαϊος ό πόνος: Φύλλα φθινοπωρινά
η χόρτος· «ούτως εξανθίσει» πᾶς θνητός,
Μόνη προοπτική μ' όρίζοντα άνοιχτό:
«Τόν άγῶνα τόν καλόν ηγώνισμαι...
Άπόκειται μοι ό τῆς Δικαιοσύνης στέφανος».*

Ι.Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΟΛΙΤΕΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

Για τὸν Ἑλληνισμό ἡ Τουρκοκρατία ὑπῆρξε περίοδος σκληρῆς δοκιμασίας λόγω τοῦ χαρακτήρα τοῦ κατακτητῆ καὶ τῆς μεγάλης διάρκειάς της (συμβατικές χρονολογίες: 1453 - 1821).

Ἡ κατάλυση τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ ἡ ὑποδούλωση σὲ λαὸ ἀσιατικό, ἀλλόθρησκο καὶ ἀλλόφυλο, σὲ μιὰν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Εὐρώπῃ ἐσημείωνε ἀλματώδη πρόοδο σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, μετέβαλαν ἀρδρῆν τὴ ζωὴ καὶ τὴν πολιτικὴν ὑπόσταση τῶν Ἑλλήνων.

Κατ' ἀρχὴν ἀναγκάστηκαν νὰ προσαρμοσθοῦν σὲ ἓνα νέο διοικητικὸ πλαίσιο καὶ νὰ ζήσουν σὲ ἓνα τεράστιο ἐνοποιημένο γεωγραφικὸ χῶρο, ποὺ περιλάμβανε τὴ Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπῃ (πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων), τὴ Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Κύπρο, τὴν Παλαιστίνη καὶ ὅλη τὴ Βόρειο Ἀφρική.

Οἱ Τούρκοι ἐφήρμοσαν μὲν ἔναντι τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ νόμο τοῦ *άμάν* (ἐλέους), ἀλλὰ τοὺς μὴ Μωαμεθανοὺς ὑπηκόους τοὺς ἐθεώρησαν πάντοτε ξένους (τζιμμῆδες), πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Πόσες ταπεινώσεις καὶ ἀδικίες ὑφίσταντο οἱ χριστιανοὶ ραγιάδες ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑποβάθμισης, εἶναι δύσκολο νὰ τὸ φαντασθοῦμε σήμερα. Μία συνοπτικὴ εἰκόνα μᾶς προσφέρει ὁ Ant. Fattal (*Le statut légal des non - musulmans en pays d' Islam. Beyrouth, 1958*):... «*Ὁ τζιμμῆ σὲ καμιά περίπτωσι δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸν μουσουλμάνο. Εἶναι καταδικασμένος σὲ κοινωνικὴ ἀνισότητα καὶ ἀποτελεῖ μὴ κάστα περιφρονητέα: ἀνισότητα ὡς πρὸς τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, ἀνισότητα ὡς πρὸς τοὺς φόρους, ἀνισότητα ὡς πρὸς τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιο-*

σύνης, μὴ καὶ ἡ μαρτυρία του δὲν γίνεται δεκτὴ ἀπὸ τὰ μουσουλμανικὰ δικαστήρια καὶ γιὰ τὸ ἴδιο πλημμέλημα δὲν τοῦ ἐπιβάλλεται καὶ ἡ ἴδια ποινή». Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι πολὺ εὐγλωττο. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν ὑπηκόων σὲ προνομιούχους μωαμεθανοὺς καὶ σὲ ὑποβαθμισμένους μὴ μωαμεθανοὺς ἐδημιουργοῦσε γιὰ τοὺς δεύτερους ἐξαιρετικὰ δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Σύμφωνα μὲ τὴ μωαμεθανικὴν ἀντίληψη ὁ κυρίαρχος τοὺς ἐχάρισε τὴ ζωὴ γιὰ νὰ ἐργάζονται, νὰ φορολογοῦνται, νὰ συντηροῦν καὶ νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς δυνάστες τους.

Τὸ γεγονός ὅτι οἱ Τούρκοι ἐχρησιμοποίησαν χριστιανοὺς (Ἕλληνες καὶ ἄλλους) στὴν ὀργάνωσι καὶ διοίκησι τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους (κυρίως λόγω δικῆς τους ἀδυναμίας), δὲν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάμειξη κατακτητῶν καὶ κατακτημένων. Οἱ ἔκουσοι καὶ ἀκούσοι συνεργάτες τῶν Τούρκων ἔμεναν οὐσιαστικὰ στὸ περιθώριο τῆς τακτικῆς ὑπαλληλικῆς ἱεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, οἱ ἀναπόφευκτες ἐπαφές στὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινῆς ζωῆς, δὲν ἀναιροῦν τὸ γεγονός ὅτι κατακτητὲς καὶ κατακτημένοι ὑπῆρξαν δύο κόσμοι χωριστοί. Τὸ χάσμα διεύρυναν κυρίως ἡ διαφορὰ τοῦ θρησκευάματος, ἀλλὰ καὶ ἡ σκληρὴ καὶ ἀλαζονικὴ συμπεριφορὰ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ πλεόν οἱ διαφορὲς στὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισι (ἡ ἐνδυμασία τῶν ραγιάδων διέφερε ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τὴν ἐνδυμασία τῶν κυριάρχων) καὶ πολλὲς ἄλλες ταπεινωτικὲς διατάξεις καθιστοῦσαν δυσχερέστατη τὴν προσέγγισι τῶν δύο κόσμων.

Αὐτὸ τὸ ἀσφυστικὸ διοικητικὸ πλέγμα, σύμμεικτο μὲ αὐθαιρεσία, ἀπληστία, ἀβανίες (συκοφαντίες) καὶ ὑπερβολικὸ συντη-

ρητισμό κυρίως ἐκ μέρους τοῦ ἰσλαμικοῦ ἱερατείου, θὰ καθιστοῦσε τὸ βίο τῶν ὑποδούλων ἀδίωτο, ἐάν δὲν ὑπῆρχε παραλλήλως ἡ ὀργανωμένη δύναμη τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐπροστάτευε κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς χριστιανοὺς ὑπῆρκους τοῦ Σουλτάνου.

***

Τὰ παραχωρηθέντα στὸν πρῶτο μετὰ τὴν Ἐκκλήσια Πατριάρχου Γεννάδιο Σχολάριο προνόμια συνιστοῦσαν πράξη πολιτικῆς μεγάλης σημασίας, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἐπροστάτευσαν πάντοτε τὴν Ἐκκλήσια ἀπὸ τὴν ἀνθραεισία καὶ τὴν ἀρπαγή. Ἀλλά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀπόστολος Βακαλόπουλος, χωρὶς αὐτὰ τὰ προνόμια οἱ χριστιανοὶ ραγιαδες θὰ ἔμεναν ὄχι μόνον θρησκευτικά, ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ ἀκέφαλοι, ἀπροσανατόλιστοι καὶ ἀπροστάτευτοι, δεδομένου ὅτι στὰ μάτια τῆς ἐξουσίας ὁ Πατριάρχης ἔθεωρεῖτο *μιλλέτ - μπασης* (ἐθνάρχης), ὑπόλογος ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἀφοσίωση καὶ ὑποταγή τῶν χριστιανῶν ὑπῆρκων. Εἶχε ὅμως εὐρύτατη δικαιοδοσία, στὴν ὁποία ὑπῆγετο μεγάλο δίκτυο μοναστηριῶν, μητροπόλεων καὶ ἐνοριακῶν ναῶν. Πέρα ἀπὸ τὰ σαφῶς ἐκκλησιαστικὰ καὶ θρησκευτικὰ ζητήματα μποροῦσε νὰ ἀποφασίζει καὶ γιὰ ζητήματα ἀστικά, πού δὲν ἀνήκαν ἀπ' εὐθείας στὴ δικαιοδοσία τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, ὅπως π.χ. οἱ γάμοι, τὰ διαζύγια, τὰ κληροδοτήματα, οἱ διαθήκες, ἀκόμη καὶ οἱ μικροκλοπὲς καὶ ἄλλα πταίσματα. Κατ' ἀναλογίαν καὶ οἱ μητροπολίτες ἔθεωροῦντο *μιλλέτ - μπασῆδες* στὶς ἐπαρχίες τους.

Γιὰ νὰ ἀσχεῖ ἀποτελεσματικὰ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλήσιας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλει κυρώσεις. Γιὰ τὴν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης ἐστηρίζετο στὸ Κανονικὸ Δίκαιο, στὴν Ἐξάδιβλο τοῦ Ἀρμενοπούλου, σὲ Πατριαρχικὲς ἀποφάσεις κ.λ.π.

Ἡ πορεία τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπῆρξε ἀπρόσκοπτη. Συχνὰ ἐκλυδωνίζετο ἀπὸ ἐσωτερικὲς κρίσεις καὶ τουρκικὲς ἐπεμβάσεις, ἐνῶ συγχρόνως ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζει καὶ

ἐξωτερικοὺς κινδύνους (κυρίως τὴν δυτικὴν προπαγάνδα). Παρ' ὅλες τὶς ἀντιξοότητες τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο κυρίως χάρις στὴν ὀργάνωσή του κατόρθωσε νὰ ἐπεκτείνει τὴ δραστηριότητά του καὶ πρὸς τὰ ἔξω, νὰ ἔλθει σὲ ἐπικοινωνία μὲ ξένες Ἐκκλησίες, μὲ ξένους ἡγεμόνες. Ἀσκοῦσε ἐτσι ἐμμέσως διεθνή πολιτικὴ καὶ ἐδημιούργησε στοὺς κόλπους τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἓνα εἶδος παρακράτους, τὸ *Ὀρθόδοξο Ἐκκλησιαστικὸ Κράτος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους* καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν δικῶν του ὀφφικιαλίων, πού συχνὰ ἦσαν λαϊκοὶ (ὁ Μέγας Λογοθέτης, ὁ Μέγας Οἰκονόμος, κ.λ.π.) ἀσκοῦσε τὰ πολλαπλά του καθήκοντα.

Γιὰ τὸν ὑπόδουλο Ἕλληνα ἐκείνης τῆς ζοφερῆς περιόδου μεγάλο στήριγμα ὑπῆρξε ἡ κοινοτικὴ ὀργάνωση, δηλαδή ἡ αὐτοδιοίκηση. Ἡ κοινότητα (*τὸ κοινόν*) ἀποτελοῦσε νομικὸ πρόσωπο, ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν τουρκικὴ διοίκηση, ἡ ὁποία τὸ ἀνεχόταν, ἐπειδὴ τὸ εἶδε ὡς πρόσφορο ὄργανο γιὰ τὴ εἰσπραξη τῶν φόρων. Ὅμως γιὰ τοὺς ραγιαδες ὑπῆρξε ὁ μόνος πολιτικὸς ὀργανισμὸς, ἓνα μέσον αὐτοπροστασίας καὶ ἀντιμετωπίσεως τῶν νέων συνθηκῶν πού προέκυψαν μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Οἱ αἰρετοὶ ἄρχοντες (δημογέροντες προεστοί, κοτζαμπάσηδες, πρωτόγεροι ἢ σύνδικοι) εἶχαν τὴ διαχείριση τῶν κοινῶν καὶ περιορισμένη δικαστικὴ ἐξουσία. Οἱ κοινοτικοὶ θεομοὶ ἐπέδρασαν εὐεργετικὰ στὶς τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐάν σὲ ὀρισμένες περιοχὲς οἱ Τούρκοι ἐχορήγησαν προνόμια πού ἀνακούφιζαν τὸ ζυγὸ τῶν ραγιαδῶν, τοῦτο ὀφείλεται συχνὰ στὴ δραστηριότητα τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων.

Οἱ δημογέροντες ἔχουν κατακριθεῖ συχνὰ δικαίως ἢ ἀδίκως γιὰ ἀπληστία, ἀνθραεισίες καὶ συνεργασία μὲ τὶς τουρκικὲς ἀρχὲς -λογικὰ πῶς μποροῦσαν νὰ τὴν ἀποφύγουν;- παραμένει ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ θεσμὸς ὠφέλησε πολλαπλῶς τὸ ἔθνος.

***

Υπήκοος, λοιπόν, δεύτερης κατηγορίας, χωρίς πολιτική υπόσταση, ὀραγιάς - Ἑλληνας, Βούλγαρος, Ἀρμένης, Σέρβος, Ἑβραῖος - μετέρχεται στίς σχέσεις του μέ την ἐξουσία ὄλα ἐκεῖνα τὰ μέσα πού εὐτελίζουν τὸν ἄνθρωπο, δουλικότητα, κολακεία, δωροδοκία κ.λ.π. εἶτε σὲ ἀτομικὸ εἶτε σὲ συλλογικὸ ἐπίπεδο, προκειμένου νὰ ἐπιτύχει κάποιον στόχο, τὴν ἐπισκευὴ μιᾶς ἐκκλησίας, τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ἀγγαραίτες κ.λ.π. Ἀκόμη καὶ ἡ διείσδυση κάποιων, κυρίως τῶν Φαναριωτῶν, στὰ ὑψηλὰ κλιμάκια τῆς διοικήσεως δὲν ἀλλάζει αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ. Μόνον στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κοινότητος ὀραγιάς ξαναβρίσκει ἴσως κάτι ἀπὸ τὴ χαμένη του ἀξιοπρέπεια. Θὰ περάσουν αἰῶνες ἔως ὅτου ἐμφανισθοῦν ἐκεῖνοι οἱ γενναῖοι ἄνδρες πού θὰ ἀψηφήσουν φανερὰ τὸν Τούρκο (κλέφτες καὶ ἀρματωλοί). Στὸ μεταξύ οἱ Νεομάρτυρες στηρίζουν τίς συνειδήσεις.

Μέσα στὸ πλέγμα τῶν θεομιῶν πού ἀναφέραμε προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναπόφευκτων κοινωνικῶν κανόνων, τί δυνατότητες εἶχε ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνας -αὐτὸς μᾶς ἐνδιαφέρει πλέον- νὰ δραστηριοποιηθεῖ, νὰ σταδιοδρομήσει, νὰ ζήσει, ὅπως λέμε, *ἀνθρώπινα*;

Τὴ μοῖρα τοῦ ἀτόμου προσδιόριζαν ποικίλοι παράγοντες: τὸ φύλο, ὁ τόπος ἐγκαταστάσεως, ἡ κοινωνικὴ θέση, οἱ ἀποφάσεις τῆς ἐξουσίας, οἱ πόλεμοι, οἱ ἐπιδημίες, τὸ παιδομάζωμα (μέχρι τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰ.).

Ἡ γυναῖκα τῆς ἐποχῆς λ.χ. εἶναι ἀποκλεισμένη ἀπὸ τὰ κοινά. Πεδίον δράσεώς της εἶναι τὸ σπίτι, γιὰ δὲ τίς ἀγρότισσες καὶ τὸ χωράφι. Ἀποκλείεται καὶ ἀπὸ τὴν παιδεία. Ἐλάχιστες Ἑλληνίδες, κυρίως τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἐγνώριζαν γραφὴ καὶ ἀνάγνωση. Ἀλλὰ σὲ ὅποια τάξη καὶ ἂν ἀνῆκε, ἡ γυναῖκα δὲν ὄριζε τὸν ἑαυτὸ της. Τίς σοβαρὲς ἀποφάσεις γιὰ τὴ ζωὴ της (π.χ. τὴν ἐκλογὴ συζύγου) ἔπαιρνε ὁ πατέρας ἢ οἱ ἀδελφοί. Δὲν ἦσαν σπάνιες οἱ ἀπαγωγὲς νεαρῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ Τούρκους ἢ κουρσάρους καὶ ὁ ἐγκλεισμός τους στὸ χαρέμι ἢ

ἢ πώλησή τους σὲ σκλαβοπάζαρα.

Γιὰ τοὺς χωρικοὺς ἡ διαβίωση ἦταν ἐξαιρετικὰ σκληρὴ. Ἡ ἄγρια φορολογία τοὺς ὀδηγοῦσε στὴν ἐξαθλίωση, ἡ ληστεία στὴν ἀνασφάλεια καὶ ὄλα μαζί στὸν ἐκπατρισμό. Μετὰ τὴν κατάρρευση τῶν βενετικῶν κτήσεων στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1669) τὸ μεταναστευτικὸ κύμα πρὸς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην ὀγκώθηκε. Οἱ Ἑλληνες κυρίως τῶν βορειῶν περιοχῶν μετανάστευσαν στὴν Αὐστροουγγαρία, ἐνῶ οἱ Κρήτες προτίμησαν τὴν Ἰταλία καὶ τὰ Ἰόνια νησιά.

Ἡ μετανάστευση, λοιπόν, ἦταν μιὰ διέξοδος. Στούς μετανάστες αὐτοὺς, τεχνίτες καὶ ἐμπόρους, ὀφείλουμε τὴν ἴδρυση ἀνθηρῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων στὸ ἐξωτερικὸ. Ἡ ζωὴ τους στὰ ξένα δὲν ἦταν πάντοτε εὐκολη, διότι οἱ Εὐρωπαῖοι τοὺς ἀντιμετώπιζαν μὲ καχυποψία ἂν ὄχι μὲ ἐχθρότητα. Συσπειρωμένοι κατὰ κανόνα γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖο τους παρακολουθοῦσαν τὴ ζωὴ τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀντλοῦσαν τὰ σχετικὰ μαθήματα. Ἐννοεῖται ὅτι συνέχιζαν νὰ εἶναι Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι.

Στὰ ἀστικά κέντρα οἱ Ἑλληνες ἀσχοῦσαν ποικίλα ἐπαγγέλματα: προμηθευτὲς τοῦ σαραγιοῦ, ἀγοραστὲς φόρων, μεταπράτες, πρᾶματευτάδες, τεχνίτες, ναυτιλιακοὶ πρᾶκτορες μὲ σκληροὺς ἀντιπάλους τοὺς Φραγκολεβαντίνους, διοτέχνες, ναυτικοί, ψαράδες καὶ σὲ ἀνώτερο ἐπίπεδο οἱ Φαναριώτες, πού μὲ ἀφάνταστες μηχανορραφίες καὶ δωροδοκίες ἐγίνοντο Μεγάλοι Δραγουμάνοι, Δραγουμάνοι τοῦ Στόλου, Ὀφφικιάλιοι τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀργότερα Ἡγεμόνες τῆς Μολδοδλαχίας.

Συνηθισμένη διέξοδος γιὰ ἐπιτυχημένη σταδιοδρομία ἦταν τὸ ἐκκλησιαστικὸ στάδιο. Ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ πατριαρχικοὶ θρόνοι Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας ἀποτελοῦσαν τὴν ἀνώτατη ἐπιδίωξη πολλῶν Μητροπολιτῶν. Καὶ ἀκόμη ἡ θέση ἱερέως σὲ ἐνοριακὸ ναὸ ἢ ἡγουμένου σὲ μοναστήρι ἦταν ζηλευτὸ ἐπίτευγμα. Ἐὰν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι οἱ κλη-

ρικοί εκτελοῦσαν καὶ χρέη διδασκάλων, διαπιστώνουμε ὅτι ἡ Παιδεία ἦταν ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσέφερε θέσεις ἐργασίας σὲ πτωχοὺς κληρικοὺς ἢ ἀπλοὺς μοναχοὺς. Ἡ προσφορά τοὺς στάθηκε πολὺτιμη.

Ὁ καθημερινὸς μόχθος ὑπῆρξε κανόνας γιὰ τὸ ραγιά, διότι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσει *τὰ δοσίματα*, δηλαδή τὰ ποσὰ τῶν φόρων πού ὀφειλε νὰ καταβάλει. Σὲ ἀντίθετη περίπτωση ἐτιμωρεῖτο μὲ φυλάκιση καὶ ἄλλες ποινές. Δυστυχῶς, σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ ὅλον αὐτὸν τὸν ἀγῶνα δὲν ἐνωθε κἂν ἀσφαλῆς. Ἡ πειρατεία στὴ θάλασσα καὶ ἡ ληστεία στὴν ξηρὰ ἐξουθένωναν συχνὰ τοὺς κόπους του, ἐξ αἰτίας τῆς ἀρπακτικῆς διάθεσης ἢ καὶ τῆς ἀμέλειας τῶν κρατούντων.

Στὸ πνευματικὸ - πολιτισμικὸ ἐπίπεδο ὁ Ἕλληνας βρέθηκε στὸ περιθώριο τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐξελίξεων. Ἡ παιδεία ἄργησε νὰ ἀνακάμψει. Αὐτὴ ἡ περιθωριοποίηση ὀφείλεται βασικὰ στὶς δομὲς καὶ στὴ νοοτροπία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, πού στάθηκε ἀρνητικὸ στὶς καινοτομίες, ἐξ αἰτίας καὶ τοῦ ἰσλαμικοῦ ἱερατείου, ὅπως συνέβη π.χ. μὲ τὴν τυπογραφία.

Παρὰ τὶς τραγικὲς δυσκολίες τὸ Γένος δὲν ἐκάμφθη. Σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἄλλους ραγιαδες εἶχε ἀνώτερη πνευματικὴ παράδοση καὶ ἰσχυρὲς ἀντιστάσεις. Καὶ ἐὰν σὲ κάποια στιγμή ἐκινδύνευσε νὰ ἀφανισθεῖ βιολογικὰ ἐξ αἰτίας τοῦ παιδομαζώματος, τῶν βίαιων ἐξισλαμισμῶν, τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῶν πολέμων, συνῆλθε μόλις ἐσταμάτησε ἡ τρομακτικὴ ἐκείνη ἀφαιμάξη. Κατὰ τὸν 18ον αἰ. πορεύεται ἀνοδικὰ. Εἶναι ἡ

ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ κατακτητικὴ ὄρμη τῶν Τούρκων ἔχει καμφθεῖ. Εὐέλικοι, δραστήριοι, οἱ Ἕλληνες ἐπωφελοῦνται καὶ θέτουν μακροπρόθεσμο στόχο τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν μισητὸ ζυγὸ.

***

Κάθε χρόνο οἱ ἑορτασμοὶ γιὰ τὴν ἐπέτειο τῆς Ἐθνικῆς Ἀνεξαρτησίας προκαλοῦν στὸν καθένα μας ποικίλα συναισθήματα. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου περιττοί, ὅπως ὑποστηρίζουν μερικοί. Ἀπεναντίας τονώνουν τὴν ἀτομικὴ καὶ τὴ συλλογικὴ μνήμη καὶ τρέφουν τὴ συνειδήσή μας, πού τὴ διαβρώνει ἡ καθημερινότητα καὶ ἡ περιτλάτη παγκοσμιοποίηση, τόσο παρεξηγημένη κι αὐτὴ. Μορφές καθαγιασμένες ἀπὸ τὸ ἴδιο τους τὸ αἷμα προβάλλουν ἀπὸ τὸ παρελθόν, γιὰ νὰ μᾶς διδάξουν ὅτι ἡ πραγμάτωση τῶν ὁραμάτων περνᾷ καὶ μέσα ἀπὸ ἀδυναμίες καὶ σφάλματα, πού ὡστόσο δὲν ἀμαυρώνουν καὶ δὲν μειώνουν τὶς πράξεις παλληκαριᾶς καὶ αὐτοθυσίας, πού στόχο τους εἶχαν τὴ δημιουργία ἐνὸς ἔστω μικροῦ ἀλλὰ ἀνεξάρτητου ἑλληνικοῦ κράτους, μέσα στὰ ὄρια τοῦ ὁποίου θὰ μπορούσαν νὰ ζοῦν μὲ ἐννομὴ ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια, μὲ ἴσα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις.

Αὐτὴ τὴ μικρὴ σὲ ἔκταση πατρίδα, μὲ τὴ συγκλονιστικὴν ἀπεραντοσύνη της, οἱ νεώτεροι Ἕλληνες τὴν ἐπεκτείναμε πάλι μὲ ποταμοὺς αἱμάτων, γι' αὐτὸ μᾶς εἶναι πολὺτιμη καὶ ἀγαπημένη. Ἄς τὴν προφυλάξουμε.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Π. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπικ. Καθηγ. Νεοελλην. Φιλολογίας

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΧΛΥ ΣΤΗΝ ΞΑΣΤΕΡΙΑ

(ΜΝΗΜΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ 1821)

Κλείνουν φέτος 185 χρόνια από την έναρξη της Έθνεγερσίας του 1821. Σε τούτο το χρονικό όροσημο, χρέος μας, να σταθούμε και να σκεφθούμε, τι ήταν αυτή η Έθνεγερσία και τι έφερε ως εμάς ως πνευματικό κέρδος και παρακαταθήκη.

Ασφαλώς, σε τούτο το όροσημο, πολλοί λόγοι στομφώδεις θ' άκουστούν, θα γίνουν οι «καθιερωμένες» δοξολογίες και παρελάσεις. Οι ποιητές θα γράψουν στίχους συγκινητικούς ή νεφελώδεις, κ' οι καλαμαράδες άρθρα ή πεζογραφήματα για περιοδικά κι εφημερίδες ή και για τα συρτάκια τους ακόμη. Η τηλεόραση θα προβάλλει πατριωτικές ή παλιές δακρύβρεχτες ταινίες, να δούν οι τηλεθεατές της, να αισθανθούν εθνική περηφάνεια ή να ξαναζήσουν τη συγκίνηση των σχολικών τους χρόνων. Τα χρόνια του Δημοτικού, που κράταγαν τις χάρτινες σημειούλες κι έκαναν το βράδυ στους δρόμους του χωριού τους την όμορφη έκνικη λαμπαδηδρομία τραγουδώντας το «*όλη δόξα όλη χάρη / άγια μέρα ξημερώνει...*»!

Όμως, ποιός θα μιλήσει για την ούσια εκείνου του Άγωνα! Για τις μέρες έθνικης δόξας και τις μέρες έθνικης ντροπής; Ποιός θα μάς πει την αλήθεια, όλη την αλήθεια! Όχι για να μάς ικανοποιήσει την φιλομάθεια ή την περιέργεια, αλλά να μάς ανοίξει ένα παράθυρο για έθνικη αυτογνωσία και προσωπική εύθύνη. Η γνώση της αλήθειας είναι ή έξοδος από την άχλυ στην ξαστεριά της έλευθερίας. Το «γνωρίστε την αλήθεια και ή αλήθεια θα σάς ελευθερώσει»¹ είναι τ' Ουρανού έπιταγή. Κι' ή έπιταγή τ' Ουρανού είναι κι έπιταγή του δήμου, του λαού του Θεού.

Ο Καθηγητής Άλέξανδρος Τσιριντάνης γράφοντας στις *Άκτινες*² το 1951 (130 χρόνια από την έθνεγερσία του '21) για το παρελθόν, υπογράμμισε: «Το παρελθόν που έπιζει μέσα στο παρόν, είναι κάτι το ζωντανό και άπαραίτητο για να επιτύχωμε, ώστε ή ζωή μας και ό πολιτισμός μας, να μη στηρίζονται μόνο στην παρούσα στιγμή». Κι έπισημαινε: «Αυτά ισχύουν όχι μόνο για το καλό, αλλά ακόμη και για το κακό παρελθόν». Αυτό που λέμε π α ρ ά δ ο σ η «είναι ή χρυσή αλυσίδα που συνδέει τις γενεές μεταξύ των». Άλλωστε, «ό πολιτισμός μιάς γενεάς ποτέ δεν δημιουργείται από το μηδέν. Ριζώνει στον πολιτισμό των γενεών που πέρασαν», υποστηρίζει εύφωως ό Τσιριντάνης.

Ο πολιτισμός και το ήθος της Έθνεγερσίας του '21 περάσανε στις επόμενες γενιές; Φτάσανε ως τις δικές μας γενιές; Να γιατί βάλαμε από την αρχή το ρώτημα, «ποιός θα μάς μιλήσει για την ούσια εκείνου του Άγωνα»;

Η ιστορία δεν γράφεται «από τυφλή αιτιότητα» ή «μέ μηχανιστική αναγκαιότητα». Όπως «δεν γράφεται μόνο από τους μεγάλους και τους δυνατούς. Υπάρχουν και οι άφανεις πνευματικοί στρατιώτες της» σημειώνει ό Τσιριντάνης. Δεν είναι μόνο ή Θ έ σ η που γράφει την Ιστορία, είναι και ή ά ρ η σ η. Γιαυτό είναι σφαλερή ή αντίληψη που θέλει την Ιστορία να γράφεται μόνο «από τον θεϊον παράγοντα» μ' ένα τρόπο άμεσο, δίνοντας συγχωροχάρτι στη βούληση και στις ενέργειες του ανθρώπου. «Ο άνθρωπος παράγων -υπογραμμίζει ό Τσιριντάνης- έξε-

τοπίσθη στο μυαλό μερικῶν εὐσεβῶν «ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» ἐρευνητῶν (τῆς Ἱστορίας) ἀπὸ τὸν θεῖον παράγοντα, πού θεωρήθηκε ὅτι γράφει αὐτὸς καὶ μόνος, μ' ἓνα τρόπο ἄμεσο, κάθε στίχο τῆς Ἱστορίας, ἔτσι πού γιὰ τὸν ἀνθρώπινο παράγοντα δὲν μένει πιά τίποτα».

Ὡστόσο, μήτε ἡ τυφλὴ αἰτιότητα μήτε ἡ μηχανιστικὴ ἀναγκαιότητα γράφουν τὴν Ἱστορία. «Γράφεται καὶ ἀπὸ τὴν μικρότητα, ἀπὸ τὸ ἔγκλημα (πόσα τέτοια δὲν γίνανε τὸ '21;), ἀπὸ τὴν κακία, καὶ - σὲ καταπληκτικὴ ἔκτασι- ἀπὸ τὴ μωρία».

Ὁ Ταιριντάνης ὑποστηρίζει ὅτι «σ' ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τῆς, ἡ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι Ἱστορία τῆς μωρίας». Ἡ ἀνάλυση τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι σὲ βάθος χρόνου τὸ ἐπιβεβαιώνει. Ἀλήθεια, πόση μωρία ἐπικράτησε στὸν Ἀγῶνα τοῦ '21, γιὰ νὰ φυλακίσουν τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ λίγο ἔλειψε νὰ καταπνίξει τὴν Ἐπανάσταση ὁ Μπραϊμς;

Μιὰ ἄλλη παράμετρο πού βάζει ὁ Ταιριντάνης, εἶναι ὅτι «τὴν Ἱστορία γράφει καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστι ἢ ἡ ἀντίθεσις πρὸς αὐτήν». "Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, τότε ἡ ἀνάγκη «νὰ ἐπιστρέψει ὁ ἀνθρώπος σὲ μιὰ ὑψηλὴ θρησκευτικὴτητα δὲν εἶναι μόνον τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἱστορίας αἵτημα»! Αὐτὸ τὸ βλέπουμε καθαρὰ στὴν περίοδο τῆς Ἐθνεγεροσίας.

***

Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦτο τὸ πρῶμα θὰ προσπαθήσουν οἱ σκέψεις, πού ἀκολουθοῦν, νὰ προσεγγίσουν τὴν Ἐθνεγεροσία τοῦ Εἰκοσιένα.

Δυὸ λόγια γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς τραγωδίας: Στις 29 Μαΐου 1453 ἔα λ ω ἢ Πό λ ι ς³. Ἡ Κωνσταντινούπολι ἔπεφτε στὰ χέρια τῶν Τούρκων καὶ μαζί τῆς ὀλόκληρῆς ἢ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ πιὸ τραγικὸ ἦταν αὐτὸ πού ἐπισημαίνει ὁ Καθηγητὴς τῆς Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Καίμπριτζ *Στήβεν Ράνσιμαν* στὸ βιβλίο του «Ἄλωση τῆς

Κωνσταντινούπολης», ὅτι «ἓνας πολιτισμὸς σαρώθηκε ἀμετάκλητα».

Αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς «εἶχε ἀφήσει μιὰ ἐνδοξὴ κληρονομιά στὰ γράμματα καὶ στὴν τέχνη» ὑπογραμμίζει ὁ Ράνσιμαν. Κι ἦταν τέτοια ἡ ἐπίδρασί του, πού σημάδεψε τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ Πόλι, κατὰ τὸν ἴδιο ἱστορικὸ, εἶχε σταθεῖ τὸ κέντρο τοῦ νέου πολιτισμοῦ, τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, «ὅπου τὸ πνεῦμα θαυμαζόταν καὶ ἡ μάθηση καὶ τὰ γράμματα τοῦ κλασσικοῦ παρελθόντος σπουδάζονταν». "Ἄν δὲν ὑπῆρχε τὸ Βυζάντιο, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ βοήθεια «τῶν βυζαντινῶν στοχαστῶν καὶ γραφέων, πολὺ λίγα πράγματα θὰ ἦταν σήμερα γνωστὰ ἀπὸ τὴ φιλολογία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος», μὲ συνέπεια τὴν πενία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας.

Βέβαια, τὸ Βυζάντιο, αὐτὴ ἡ θαυμάσια σύνθεση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, γιὰ αἰῶνες «προστάτεψε τὴ Δύση ἀπὸ τίς φοβερὲς ἐκείνες μάζες πού γενναίει ἡ Ἀσία, ὅπως γράφει ὁ Ράνσιμαν, καὶ πού σὰν ὀγκόλιθοι κυλοῦν κάθε τόσο ἐπάνω στὸ φλοιὸ τῆς ἑλληνικῆς γῆς». Γιὰ νὰ συνθλιθεῖ τελικὰ τὸ Βυζάντιο ἀπὸ δυὸ τεράστιους ὀγκόλιθους. Ὁ πρῶτος ἦταν ἡ ἠθικὴ του ἀβελτηρία συνθεμένη μ' ἄκριτη χλιδὴ κι ἐγωϊστικὴ «ἀγιότητα», πού κατάφαγε τὰ θέμελά του. Κι ὁ δεῦτερος ἦταν ὁ φθόνος καὶ ἡ ἐνοχὴ ἀδιαφορία τῆς Δύσης.

***

Θὰ παρακάμψουμε τὸ καμίνι τῆς Τουρκοκρατίας, χωρὶς νὰ παραβλέπουμε τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ του στὴ δημιουργία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, καὶ θὰ ῥθούμε στὸ εὐλογημένο Εἰκοσιένα!

Δὲν ἦρθε, ἔτσι, ξαφνικά, ἀπὸ μόνου του. Ἀπὸ τὸν διαφωτισμὸ τῆς Δύσης, τίς ἰδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης ἢ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας, καθὼς οἱ Δυτικοσπουδαγμένοι ὑποστηρίζουν. Ἄλλ' ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Διαφωτισμὸ, πού ἐκφρά-

στηκε στο έσωτερικό με τον Κοσμά τον Αιτωλό, τους Κολυβάδες, τ' Αμπελάκια και τους άλλους. Και στο έξωτερικό με τον Ρήγα Φεραίο, τον Κοραή, τα ελληνικά τυπογραφεία στη Βενετιά κι άλλου με τις έμπνευσμένες νεοελληνικές εκδόσεις, ακόμα και με θέματα επιστήμης αλλά και θρησκευτικού περιεχομένου, όπως οι μεταφράσεις των Ευαγγελίων για έπανευαγγελισμό του σκλαδωμένου Γένους, του άπαιδευτου και σε περιοχές ήμιάρχιου λαού, καθώς όμολογεί ο Πατροκοσμάς.

Ο Έλληνικός Διαφωτισμός ήταν ο κύριος μοχλός πίεσης, να έρθει τὸ εύλογημένο Εικοσιένα! Πάν' απ' όλα τούτα, στέκεται «ή θρησκεία μ' ένα σταυρό», όπως λέει στον «Ύμνον εις τὴν Έλευθερίαν» ο έθνικός μας ποιητής, ο Διονύσιος Σολωμός: «*Σοῦλθε έμπρός λαμποκοπῶντας, / ή θρησκεία μ' ένα σταυρό, / και τὸ δάκτυλο κινῶντας / όπου άνει τὸν Οὐρανό*» (στρ. 86). Η Όρθοδοξία, λοιπόν, ή πρώτη και μεγάλη Δύναμη!

Ο Μακρυγιάννης, ένας από τους ακάματους εργάτες τῆς Έθνεγερσίας, πίστευε πώς ο άγώνας πρέπει να κυριαρχείται από τὴν προσφυγή των άγωνιζομένων στον Τριαδικό Θεό. Αὐτή είναι ή φιλοσοφία τῆς Ιστορίας του, όπως τὴν έρμηνεύει ο Καθηγητής Πανεπιστημίου Νίκος Μασούκας⁴, κάτι πὸν ή δυτικότεροπη νεοελληνική διάνοψη αδύνατη να συλλάβει. Γι' αυτό και δέν μπορεί «να κατανοήσει τὸ ολοκληρωμένο βάθος τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς σ' όλες τις διαστάσεις»⁵.

Πώς να κατανοήσει ο δυτικότερος στοχαστής τὴν επίκληση τοῦ Μακρυγιάννη στον Τριαδικό Θεό «να μᾶς λευτερώσει από τὴν κακίαν μας και τὴν διοτέλειά μας, από τὰ πάθη μας και τὴν έπιβουλίαν των ξένων»⁶; Πώς να κατανοήσει ο φανατισμένος δογματικός τὸ λόγο τοῦ Μακρυγιάννη, ὅτι *Όποιος θρησκείας κι αν είναι οί τίμοι άνθρωποι και εφόσον δοξολογοῦν τὸ Θεό, έχουν τὴν εύλογία του;*

Κι ακόμη, αὐτὰ πὸν υποστηρίζει ο Μασούκας⁷ ὅτι: «Όταν ο Μακρυγιάννης λέει θρησκεία, Όρθοδοξία και πατρίδα τίποτα δέν έννοει από τὰ νεότερα δικά μας πλάσματα, πὸν έξυπηρετοῦν μιὰ πολιτική σκοπιμότητας και προπαγάνδας: έννοει τὴν αδελφότητα ενὸς λαοῦ με τὸν πολιτισμό του, με τὴν πίστη του και με τὸν απόλυτο σεβασμό πρὸς καθετὴ ἀληθινὸ και οίκουμενικό, υπό τὴν προϋπόθεση βέβαια πὸς ή έθνική και πολιτιστική ταυτότητα τοῦ Έλληνα θὰ μένει αλώβητη μπροστὰ σε κάθε άλλη πραγματικότητα». Ο άγράμματος λοιπόν Μακρυγιάννης *είχε γνώσεις και ἀρετή!*...

***

Ο άλλος, από τους μεγάλους τῆς Έθνεγερσίας, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης άγράμματος και τούτος, ίσχυρίζεται σ' άπομνημονεύματά του, αὐτὰ πὸν έγραψε ο Γ. Τερτσέτης με υπαγόρευσή του, ὅτι οί Έλληνες ήταν αποφασισμένοι να θυσιάστοῦν για τὴν έλευθερία τους: «Μιά φορά έβαπτισθήκαμε με τὸ λάδι, βαπτίζόμεθα και μιαν με τὸ αίμα και άλλην μιαν δια τὴν έλευθερίαν τῆς πατρίδος μας»⁸.

Στὸ λόγο του σὴν Πνύκα, στίς 10 Οκτωβρίου 1838, πρὸς τους μαθητές τοῦ Γυμνασίου τῆς Αθήνας, μπροστὰ στο σφὸ Γυμνασιάρχη Γ. Γεννάδιο, ο ὁποῖος και τὸν διέσωσε, εἶχε πει ανάμεσα σ' άλλα: «Όταν αποφασίσαμε να κάμομε Έπανάσταση, δέν έσυλλογισθήκαμε, οὔτε πόσοι εἴμεθα, οὔτε πὸς δέν εχομε ἄρματα, οὔτε ὅτι οί Τουρκοί βαστοῦσαν τὰ κάστρα και τὰς πόλεις, οὔτε κανένας φρόνιμος μᾶς εἶπε *«ποῦ πάτε εδῶ να πολεμήσετε με σιταροκάραβα βατσέλα»*, αλλά, ως μία βροχή, έπεσε εις ὅλους μας ή έπιθυμία τῆς έλευθερίας μας, και ὅλοι, και οί κληρικοί, και οί προεστοί, και οί καπεταναῖοι, και οί πεπαιδευμένοι, και οί έμποροι, μικροί και μεγάλοι, ὅλοι έσυμφωνήσαμε εις αὐτὸ τὸ σκοπό, και εκάμαμε Έπανάσταση»⁹.

Στόν ίδιο λόγο, ὁ Κολοκοτρώνης, ἀναφέρεται στοῦ μόνουισμα πού εἶχαν ὄλ' οἱ Ἕλληνες τόν πρῶτο χρόνο τῆς Ἐπανάστασης καί στή διχόνοια πού ἦρθε μετά, καί πού λίγο νά ξαναφέρει τὸ μαῦρο πέπλο τῆς σκλαβιάς, πῶ μαῦρο, νά σκεπάσει ὄλο τὸν τόπο: «*Εἰς τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἐπαναστάσεως εἶχαμε μεγάλην ὁμόνοιαν, καὶ ὄλοι ἐτρέχαμε σύμφωνοι. Ὁ ἕνας ἐπήγαινε εἰς τὸν πόλεμον, ὁ ἀδελφός του ἔφερε ξύλα, ἡ γυναῖκα του ἐξύμωνε, τὸ παιδί του ἐκουβαλοῦσε ψωμί καὶ μπαρουτόβολο εἰς τὸ στρατόπεδο· καί, ἂν αὐτὴ ἢ ὁμόνοια ἐβαστοῦσεν ἀκόμη δύο χρόνους, ἠθέλαμεν κυριεύσει καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἴσως ἐφθάναμε καὶ ἔως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολην*»¹⁰. Τόση ἦταν ἡ ὄρμη τῶν Ἑλλήνων!

Ὅμως δὲν ἄργησε νά φτάσει ἡ διχόνοια, αὐτὴ ἢ κατὰρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γιὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Σολωμὸς γράφει:

*«Ἡ Διχόνοια πὺ δαστάει
ἕνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ' το λέγοντας, καὶ σύ.*

*Κεῖο τὸ σκῆπτρο, πὺ σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά.
Μὴν τὸ πιά' ὄστε, γιὰτὶ ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά»*¹¹.

Ἡ διχόνοια ἔκοψε τὴν ὄρμη τῶν Ἑλλήνων. Κι ἡ πατρίδα δὲν λευτερώθηκε ὄλη...

Ὁ λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη στὴν Πινύκα δὲν εἶναι μόνου μνημεῖου λογοτεχνίας ἀπαράμιλλης, ἀλλὰ καὶ ἠθους! Τέτοιο ἦταν τὸ ἠθος τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21. Ὁ Γ. Τερτσέτης, ὁ βιογράφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ σωτήρας τῆς ζωῆς του σὲ κείνη τὴν κατάπτυστη δίκη πού ἔσθησε ἢ βαβαροκρατία, σχολιάζοντας τὴν προσωπικότητα τοῦ Γέρου καὶ εἰδικότερα τὴν ἀφηγηματικὴ του ὡς ἱστορικοῦ, τὸν βάζει τρίτου μετὰ τὸν Ὀμηρο καὶ τὸν Ἡρό-

δοτο! Ὑπερβολή; Ἄς τὸν ἀκούσουμε κι ἄς βγάλουμε κρίση.

Γράφει λοιπὸν ὁ Τερτσέτης: «Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ὡς ἱστορικός καταγράφεται μετὰ τοὺς πολλοὺς ὄσοι ἱστορῖσαν πολέμους Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ἀλλ' ὡς Ἕλληνας ἔρχεται μοῦ φαίνεται τρίτος Ὀμήρου καὶ Ἡροδότου. Ὅμοιάζουν οἱ τρεῖς, ὡς τρεῖς ἀκτῖνες ἐνὸς κέντρου φωτεινοῦ, ἔχουν οἱ τρεῖς πατρίδα τὴν Ἑλλάδα, θέμα πόλεμον Εὐρώπης ἐναντίον Ἀσίας, ὄμιλοῦν τὴν Ἑλληνικὴν φωνὴν, καθένας τὴν φωνὴν τοῦ αἰῶνος τους, καίονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα του, ἢ φωνὴ τους εἶναι ψωμωμένη ὡς νά ἐλέγαμεν ἀπὸ τὴν φωνὴν προγενεστέρου καιροῦ, ὄχι εἰδωλον τῆς φαντασίας τους, ὄμοιάζει ἕνας τοῦ ἄλλου καὶ εἰς τὴν πλοκὴν καὶ εἰς τὴν ἄλυσον τῆς ἰδέας καὶ τὴν παράστασιν τῶν ἱστορουμένων πραγμάτων»¹².

Ψωμωμένη λοιπὸν ἢ φωνὴ τῶν ἀγωνιστῶν, θροντερὴ καὶ εἰλικρινής. Δὲν κρύβουν ὄυτε παραποιοῦν τὴν ἀλήθεια. Καὶ δὲν ὄυπακοῦνε στὸν πειρασμὸ τῆς φαντασίωσης. Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια θέλει ἀντικειμενικότητα, ὄσο κι ἂν ὁ ὄυποκειμενισμὸς ὄλο καὶ βάζει τὸ δάχτυλό του.

Συγκρίνοντας ὁ Τερτσέτης, στοῦ ἴδιο κείμενο, τῖς ἱστορικὲς καταγραφὲς τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη παρατηρεῖ: «Εἰς τὸν πεζὸν λόγον τοῦ Ἡροδότου σημαίνει ἢ λύρα τοῦ Ὀμήρου, ἀκοῦς τὸ *Μῆνιν ἀεἶδε Θεά*, ὡς εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὄταν ἐπέτευχα γνήσια νά τὴν ἀρπάξω ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ἀκοῦς τὰ *Τρία πουλάκια κάθονται*. Κατῶτερος ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τοὺς δύο προγενεστέρους του εἰς τὴν τέχνην, ὄσον τὰ *Τρία πουλάκια* κατῶτερα ἀπὸ τὸ *Μῆνιν ἀεἶδε Θεά*, ἀλλ' ἀνώτερος πάλι ἐπειδὴ ὄσα ἐπράξε αὐτὸς καὶ οἱ συνόμοιοι του διηγῖται καὶ πρὶν τὰ γράψει μετὰ τὸ κοντύλι τὰ ἐχάραξε μετὰ τὸ σπαθὶ του καύχημα πὺ δὲν ἔχουν οἱ ἄλλοι δύο».

Ἐδῶ, ὁ Τερτσέτης, μπάζει ἕνα μεγάλο θέμα. Τὸ θέμα τῆς βιωματικῆς γραφῆς.

Αυτό είναι που δίνει βάρος και γνησιότητα στο κάθε κείμενο, τουλάχιστο στο λογοτεχνικό. Γιαυτό και «τα άπομνημονεύματα του στρατηγού Κολοκοτρώνη δίδουν άφορμή ήδονής», συμπεραίνει ο Τερτσέτης.

Ποιό είναι τὸ τραγούδι *Τρία πουλιὰ καὶ κάθονται*, πὸ ἀναφέρει ὁ Τερτσέτης; Εἶν' ἐκεῖνα πὸ μιλᾶνε γιὰ τὴ θυσία τοῦ Ἀθανασίου Διάκου¹³ ἢ τ' ἄλλα μὲ τὴ μορφὴ τριῶν μεγάλων σύγνεφων πὸ πᾶνε στὸ Καρπενήσι νὰ ποῦνε τὰ μαῦρα μαντάτα τοῦ Λιθίνη¹⁴; Μήπως εἶν' ἐκεῖνα πὸ μιλᾶνε γιὰ τὸ Χρῆστο Μηλιόνη¹⁴; Μπορεῖ νὰ εἶν' ἐκεῖνα τὰ πουλιὰ, πὸ κρυφοκελαῖδουν τὸν ξεσηκωμὸ τοῦ Γένους; «*Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιὰ, κρυφὰ τὸ λέν' τὰ ἡδόνια, / κρυφὰ τὸ λέει ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν ἄγια Λαύρα: / -Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε / δὲν εἶν' ὁ περὶνὸς καιρὸς κι ὁ φεινὸς χεμιῶνας. / Μᾶς ἦρθε ἡ ἀνοιξὴ πικρὴ τὸ καλοκαίρι μαῦρο, / γιὰτὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμᾶν τοὺς Τούρκους. / Νὰ διώξομ' ὅλη τὴν Τουρκιά ἢ νὰ χαθοῦμε οὐλοῦ»¹⁵. Σὲ πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια συναντᾶμε τὰ τρία πουλιὰ πὸ πᾶνε ἢ φέρνουν μήνυμα. Εἶναι εἰκόνη τῆς Ἁγία - Τριάδας ἀπὸ τὴ Δημοτικὴ Μούσα;*

Ὁ Κολοκοτρώνης φέρεται νὰ ἔχει φτιάξει δικό του τραγούδι παραλλάσσοντας ἄλλο δημοτικὸ. Τὸ τραγούδησε μὲ πολλὴ συγκίνηση στοὺς συντρόφους του. Μιλᾷει γιὰ τὴν ἀπόφαση νὰ λευτερώσουν κάπου 150 ἄλυσσοδεμένους πατριῶτες. Σημασία δὲν ἔχει τόσο τὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς ἀπελευθέρωσης, ὅσο τὸ ἦθος καὶ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο πὸ χαρακτηρίζουν τὴν πράξη.

Λέει τὸ τραγούδι: «... *Καλὰ τρώμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδάμε, / δὲν κάνομε κι ἕνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχῆ μας; / -ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιές, φκειάνουν καὶ μοναστήρια, - / νὰ πᾶμε νὰ φυλάξομε στὶς Τρίχας τὸ γεφύρι, / πὸν θὰ*

περάσει ὁ δούβοντας μὲ τοὺς ἄλυσσομένους / νὰ κόψομε τοὺς ἄλυσσοις νὰ θγοῦν οἱ σκλαδωμένοι, / νὰ θγεῖ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει, / π' αὐτὴ τὸ χεῖ μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουμένο»¹⁶.

Ἡ γενιὰ τῶν Κολοκοτρωναίων εἶναι γενιὰ πολεμικὴ μὲ ἦθος κι ἀγάπη στὴν Πατρίδα. "Ολοι τοὺς πολεμιστὲς στὰ βουνὰ συναποτελοῦν τὴ μεγάλη μοραῖτικὴ κλεφτουριά. Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τοὺς Κολοκοτρωναίους μᾶς πληροφορεῖ: «*Νεσεῖς βουνά, ψηλά βουνά, καὶ σεῖς κοντοραχοῦλες, / τί ἔχετε πὸν μαλώνετε, τί ἔχετε πὸν χτρεῦῶστε; / Μὴ σᾶς βαραίνουν τὰ νερά καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια; / - Δὲ μᾶς βαραίνουν τὰ νερά καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια, / παρ' μᾶς βαραίν' ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι!*"¹⁷.

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Παραπομπές:

1. Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, ἡ', 32.
2. Π. Μελέτης (Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης «Τὸ παρελθόν», Ἀκτίνες 1951 σ. 385.
3. Βλ. Νίκου Θ. Ἀρβανίτη «Ἡ Κερκόπορτα» περιοδ. *Κοινωνικὲς τομὲς*, τόμος Δ', 1992, σ. 200 κ. ἔ.
4. Νίκου Ματσούκα, Καθηγητῆ Πανεπιστημίου «Σκέψης καὶ σχόλια στὰ «Ὁράματα καὶ Θάματα τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη», περιοδ. *Γρηγόριος Παλαμάς*, τεῦχος 701, 1984 σ. 135 κ. ἔ.
5. ὁ. π. σ. 136.
6. Στρατηγὸν Μακρυγιάννη «Ὁράματα καὶ Θάματα», σ. 41.
7. Νίκου Ματσούκα, ὁ. π. σ. 141.
8. Τερτσέτη Ἀπαντα «Κολοκοτρώνη Ἀπομνημονεύματα» τόμος Α', ἐκδόσεις Παρθενῶν, Ἀθήνα 1958, σ. 78.
9. ὁ. π., σ. 280, 281.
10. ὁ. π., σ. 271.
11. Διονυσίου Σολωμοῦ «Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν», στροφές 144 καὶ 145.
12. Τερτσέτη Ἀπαντα, ὁ. π., σ. 54.
13. Ν. Πολίτη «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ», ἐκδόση τρίτη, 1932, σ. 22.
14. ὁ. π., σ. 55.
15. ὁ. π., σ. 21.
16. Νίκου Καράμπελα «Μοραῖτικὴ Ποιητικὴ Ἀνθολογία», Καλαμάτα, Χ. Χ., σ. 382.
17. ὁ. π., σ. 380.

ΙΕΡΟ ΣΥΜΒΟΛΟ

«Ήχηστε οί σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές, δονήστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ως πέρα... Βόγγα παιάνα. Οί σημαίες οί φοβερές, σπής Λευτεριάς ξεδιπλώθητε τόν άέρα». Μ' αυτούς τούς στίχους έτελείωνε τήν ποιητική νεκρολογία του για τόν Παλαμά, στήν κατοική 'Αθήνα, ό ΊΑγγελος Σικελιανός, τό 1943. Καί θυμήθηκα τούς ήρωικούς αυτούς στίχους, γιατί αυτό τόν μῆνα γιορτάζουμε τόν ξεσηκωμό του Γένους, τó 1821, για τήν 'Ελευθερία μας. 'Αλλά και για έναν άλλο λόγο. Διότι μέ τόν στίχο «οί σημαίες οί φοβερές, σπής Λευτεριάς ξεδιπλώθητε τόν άέρα», ό Σικελιανός αναφέρεται στο ιερό μας σύμβολο, τήν Σημαία μας, πού άποτελεῖ τó θέμα αυτού του σημειώματος και συγχρόνως ιστορεῖ τὰ περασμένα και θαρρετά προφητεύει τὰ μελλούμενα, έν μέση γερμανική κατοχή.

Θυμάμαι μέ συγκίνηση, όταν εἴμασταν παιδιά, τó ώραῖο ποίημα του 'Ιωάννη Πολέμη για τήν Σημαία, πού διαβάζαμε στα σχολικά μας βιβλία. «Πάντα κι 'όπου σ' αντικρύζω -μέ λαχτάρα σταματῶ - και περήφανα δακρύζω - ταπεινά σέ χαιρετῶ». Μπορεῖ νά μὴν αντιπροσώπευε μιὰ ύψηλὴ ποίηση (άλλωστε ἦταν γραμμένο στα μέτρα τῶν παιδιῶν), όμως μᾶς ζέσταινε τήν καρδιά και γεννοῦσε στήν ψυχή μας εὐγενικά αἰσθήματα και ἱερές συγκινήσεις.

'Η Σημαία. Τό εθνικό μας Σύμβολο. Παρακολουθοῦμε τήν ἔπαρσί της σέ στάσι προσοχής. Σ' αὐτήν ὀρκίζονται τὰ στρατευμένα νιάτα μας νά τήν υπερασπίζονται μέ θυσία τῆς ζωῆς τους. Και ἀγωνίζονται σκληρὰ νά μὴν πέση ἡ σημαία μας στα χέρια τῶν ἐχθρῶν. 'Ο στρατιωτικός ὄρκος, μεγαλειώδης στήν ἀπλότητά του, ὀρίζει: «Νά υπερασπίζω μέ πίστιν και ἀφοσίωσιν, μέχρι τῆς τελευταίας ρανίδος του αἱματός μου, τὰς Σημαίας. Νά μὴν τὰς ἐγκαταλείπω, μηδὲ νά ἀποχωρίζωμαι ποτέ ἀπ' αὐτῶν». Καί θυμίζει τόν μεγάλο, τόν βαρὺ λόγο πού ἔλεγαν οἱ Σπαρτιάτισσες μάνες στα παιδιά τους σάν ἔφευγαν για τόν πόλεμο, παρα-

δίδοντάς τους σύμβολο ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, τήν ἀσπίδα: «'Η τὰν ἦ ἐπὶ τὰς». Δηλαδή, ἦ νά τήν φέρης νικητῆς ἦ νά σέ φέρουν πάνω σ' αὐτήν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἑλληνική μας παράδοση.

Πόσα θὰ εἶχαν νά δινηθοῦν οἱ πολεμικές μας σημαίες ἂν εἶχαν φωνή! Πόσους ἡρώισμούς, πόσες θυσίες! Αὐτὲς τῆς θυσίας πού ἔγραψαν στήν ιστορία μας τῆς χρυσῆς σελίδος του 1821 και του 1940 και παλαιότερα τῆς λαμπρῆς νίκης μας στον Μαραθῶνα και στήν Σαλαμίνα. Αὐτὲς τῆς θυσίας πού ἐκράτησαν ζωντανό τó 'Εθνος μας δύομισυ χιλιάδες χρόνια, πρόμαχο τῆς 'Ελευθερίας και του Πολιτισμοῦ.

Σήμερα, πού ἀρχίζουμε νά ὑποστέλλουμε τήν «σημαία» μας για πολλά πράγματα, ἄς ἠχήση ξανά ἡ μεγάλη φωνὴ του Σικελιανοῦ για νά μᾶς τήν θυμίσῃ. Καί νά μᾶς θυμίσῃ ἀκόμη τούς ἀγῶνες ἐκείνους και τῆς θυσίας τῶν πατέρων μας για τήν ἐλευθερία μας, ὕστερα ἀπὸ πέντε περίπου αἰῶνων σκλαβιά.

'Αρχίσαμε τó σημειώμα μας αὐτό μέ τó ἐξάισιο ποίημα του Σικελιανοῦ πού δονεῖ τῆς ψυχῆς μας. "Ας τελειώσουμε μέ τόν θεσπέσιο λόγο του Σολωμοῦ, ἀπὸ τούς 'Ελευθέρους Πολιορκημένους: «'Ο στόλος φανερώνεται... μ' ἀπάνου τῆ σημαία - Πού μουρμουρίζει και μιλεῖ και τó σταυρὸν ἀπλώνει - Παντόγυρα στον ὄμορφον άέρα τῆς ἀντρείας». 'Ο Σικελιανός μίλησε για τήν Σημαία, πού ξεδιπλώνεται στον άέρα τῆς Λευτεριάς. 'Ο Σολωμός προβάλλει τήν Σημαία μέ τόν Σταυρό, σύμβολο θυσίας και σωτηρίας, πού ἀπλώνεται στον άέρα τῆς ἀντρείας. 'Η Λευτεριά και ἡ 'Αντρεία. Δυὸ μεγάλα ἰδανικά πού ἀγίασαν οἱ 'Ελληνες στο διάβα τῶν αἰῶνων, ποτίζοντάς τα μέ τó αἷμά τους. Δυὸ μεγάλα ἰδανικά πού τὰ ἔχουμε σήμερα ἀνάγκη, περισσότερο παρα ποτέ. Σήμερα πού λείπουν, ἰδίως ἀπὸ τὰ νιάτα μας, οἱ ἔννοιες τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀνδρείας, τῆς ἐλευθερίας. Καί εἶναι ἀπαραίτητες για νά γεμίσουν τó κενό τῆς ψυχῆς τους.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Πολλά, πάρα πολλά και δικαίως έχουν λεχθεί και γραφεί κατά καιρούς για την εθνική επέτειο του 1821. Έκτοτε και μέχρι σήμερα έσημειώθηκαν τόσα μεγάλα γεγονότα, στα όποια επανειλημμένα έπρωτοστάτησε ή Έλλάδα, γεγονότα πολεμικά με βαθύ ήθικό περιεχόμενο, ώστε την μεγάλη ιστορική σημασία της 25ης Μαρτίου 1821 συναγωνίζεται ή σημασία πολλών άλλων μεταγενεστέρων ήμερομηνιών, συνυφασμένων με μεγάλες και ήρωϊκές δοκιμασίες του έθνους.

Έκείνο που θέλει να σχολιάσει το σύντομο αυτό σημείωμα είναι το εύλογο ερώτημα, εάν οι ιστορικές συνθήκες που εκδηλώθηκε το έγχείρημα αυτό των υποδούλων Έλλήνων ήταν κατάλληλες για την έπιτυχία του.

Μετά την μεγάλη περιπέτεια των ναπολεοντειών πολέμων, οι όποιοι κατά μίαν παράδοξη διασταύρωση ιστορικών σκοπών, συνετέλεσαν στην άφύπνιση των έθνικων συνειδησεων, έσημειώθηκε ή απότομη μετάπτωση της Εύρώπης από τον άνοικτο χώρο των έθνικων κινημάτων και από τα πεδία των μαχών, στα όποια για πρώτη φορά μετά από αιώνες μετείχαν οι λαοί ως έθνικοι στρατοί, στα κλειστά παρασκήνια των καγκελαριών. Η Έρα Συμμαχία έπεδίωξε με τόσα άναχρονιστικά μέσα να άναστειλει την είσοδο στής Ιστορίας στον αιώνα των Έθνοτήτων, να άντιπαραταχθεί στο θέλημα του Θεού, το όποιο άνταπεκρίνετο στή φωνή των Λαών.

Άν δέ σκεφθεί κανείς το άποτυχημένο για άπελευθερωτικούς σκοπούς κίνημα του 1770, το γνωστόν ως Όρλωφικά, με τα σκληρά αντίποινα των Τούρκων εις βάρος των ραγιάδων, τα όποια συνετηρούντο έντονα στην μνήμη αυτών, είναι έπακόλουθο όλα αυτά να άποτελούν άνασταλτικούς παράγο-

ντες για την εκδήλωση νέου έπαναστατικού κινήματος. Και όμως, παρά τις δυσμενείς αυτές συγκυρίες ή γενεά των Έλλήνων του 1821 το άποφάσισε και μετά από πολλές άντιξοότητες του άγώνα και έσωτερικές προστριβές το κατώρθωσε, όταν πλέον και το κλίμα στις Μεγάλες Εύρωπαϊκές Δυνάμεις είχε άποστασιοποιηθεί από το πνεύμα της Έρας Συμμαχίας, γεγονός το όποιο συνέτεινε στην ευόδωση της έλληνικής έξεγερσεως με την ίδρυση και την διεθνή άναγνώριση του μικρού έλληνικού κρατιδίου του 1830. Οι Έλληνες κατώρθωσαν, άγωνιζόμενοι για μία δεκαετία με πολλές μεταπτώσεις να προκαλέσουν με τις νίκες τους, τα ολοκαυτώματα της Χίου και των Ψαρών, την έποποιία του Μεσολογγίου την προσοχή και την συγκίνηση των άλλων εύρωπαϊκών λαών και πολλών μεγάλων πολιτικών, ποιητών και ζωγράφων όπως ο Κάννινγκ, ο Βίκτωρ Ουγκώ, ο Ντελακρουά.

Το λεχθέν από τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη στην άρχή της Έπαναστάσεως ότι: «ο Θεός έβαλε την ύπογραφή του για την έλευθερία της πατρίδας και δέν είναι δυνατόν να την πάρει πίσω» έγινε πραγματικότητα.

ΕΘΝΙΚΕΣ ΜΝΗΜΕΣ

Άν και έχουν παρέλθει όκτώ και πλέον δεκαετίες από τον ξεριζωμό του Έλληνισμού του Πόντου, της Μικρασίας, της Άνατολικής Θράκης, ή μνήμη των άλησμόνητων πατρίδων, τόσον για τους άπογόνους των προσφύγων όσον και για τους γηγενείς Έλληνες παραμένει ζωντανή και πλήθος μικρών ή και μεγάλων οικισμών στην έλεύθερη πατρίδα έχουν με την προσθήκη νέος, νέα... τις όνομασίες πόλεων, που κατοικήθηκαν από έλληνικούς πληθυσμούς για τρεις χιλιάδες χρόνια στον μικρασιατικό χώρο.

Έξ άλλου τις γενόμενες από το έτος 1930

επίσημες προσπάθειες για την εδραίωση της λεγόμενης ελληνοτουρκικής φιλίας, ύπονομεύουν μεταγενέστερα γεγονότα όπως οι διωγμοί και οι βανδαλισμοί εις βάρος του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των ομογενών στην Κωνσταντινούπολη και την Σμύρνη το 1955 ή εισβολή του Άττίλα (1974) στην βόρειο Κύπρο, το έπεισόδιο στα Ίμια (1996), οι κατά καιρούς θιασπραγίες των «γκρίζων λύκων». Όλα αυτά αποδεικνύουν ότι για τους Τούρκους η «ελληνοτουρκική φιλία» είναι κενός λόγος. Και να σκεφθεί κανείς ότι για πολλά χρόνια μετά τα γεγονότα του Αύγουστου του 1922 στην Σμύρνη και κατά την θλιβερή για τους Έλληνες επέτειο οργανώνονται εκδηλώσεις που αναπαριστούν την εισβολή του κεμαλικού στρατού και των ατάκτων στην πόλη και το όργιο, το οποίο έπληκωλύθησε αυτήν εις βάρος του εκεί Έλληνισμού.

Όλα αυτά δημιουργούν εύλογη την απορία κατά πόσον η γειτονική χώρα, εκτός των άλλων ειδικών κριτηρίων, οικονομικών, εκδημοκρατισμού κ. ά. ικανοποιεί τις όποιεςδήποτε απαιτήσεις για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Και μη ισχυριστεί κανείς, ότι όλες αυτές οι βαρβαρικές εκδηλώσεις ανήκουν στο παρελθόν. Η κατά τακτά χρονικά διαστήματα επανάληψη των, δεν αποκλείει και την εμφάνισή των και στο μέλλον.

ΣΧΕΣΕΙΣ

ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Όλο και έρχεται στην δημοσιότητα η πρόθεση μερικών εκπροσώπων του πολιτικού κόσμου για μία νομοθετική ρύθμιση με σκοπό τον λεγόμενο χωρισμό Έκκλησίας και Κράτους με τις προβλεπόμενες εξ αυτού επιπτώσεις στη ζωή του έθνους.

Συγκεκριμένα τα θέματα της Συνταγματικής κατοχυρώσεως της Έκκλησίας της Ελλάδος ως επικρατούσης (με τις διάφορες έρμηνευτικές αποχρώσεις) θρησκείας ή του χαρακτηρισμού της ως Νομικού Προσώπου Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου είναι από εκείνα τα όποια προβλέπεται να τεθούν προς

συζήτηση σε μία προσεχή επ' αυτού διαδικασία. Όμως, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς, ότι αυτά είναι δευτερεύοντα για μία ζώσα Έκκλησία.

Η Έκκλησία σε όλη την ιστορική της διαδρομή δεν εξαρτάται από αυτές τις κοσμικές αρχές ή σχέσεις ή ιδιότητες. Όπως είναι γνωστό, Κεφαλή και Ίδρυτής της Έκκλησίας είναι ο Ίησους Χριστός και Αυτό το θέλημα και τη ζωή είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί η Έκκλησία σε όλη την επί γης ιστορία, ζωή και πορεία της. Από την στιγμή που η Έκκλησία έχει τους δικούς της νόμους και κανόνες, οι όποιοι εκφράζουν το θέλημα του Ίδρυτού Της και αυτούς τηρεί και ακολουθεί πιστά στην θεωρία και στην πράξη, είτε υποδοθηθεί από την Πολιτεία, είτε αγνοείται είτε και διώκεται, όλα τα εμφανιζόμενα σχετικά προβλήματα υπερνικούνται και επιλύονται.

Από την ύσταση της Έκκλησίας στο υπερώον της Ίερουσαλήμ την ημέρα της Πεντηκοστής μέχρι το διάταγμα των Μεδιολάνων (έτος 313 μ.Χ.) αυτή υπήρξε διωκόμενη από την ρωμαϊκή εξουσία και το ιουδαϊκό κατεστημένο και αγνοούμενη εν πολλοίς από την αρχαιοελληνική διανόηση. Και όμως άντεπεξήλθε σε όλα αυτά και έπεκράτησε.

Έκτοτε και στην διάρκεια των αιώνων, είτε υπό άλλοεθνείς και άλλοθρήσκους εξουσίας, είτε και στην δική μας εποχή υπό καθεστώς διωγμών στα σύγχρονα άθεϊστικά κράτη άντιμετώπισε καταστάσεις αφανισμού και όμως επέζησε. Ο λόγος του Ίδρυτού της ότι «Πύλαι άδου ου κατισχύσουσιν αυτής» έπαληθεύεται συνεχώς.

Οι ύφιστάμενες αγαθές σχέσεις της Ελλάδικής Έκκλησίας με την Πολιτεία έχουν σφυρηλατηθεί επί πολλούς αιώνες. Συνεπώς ουτιδήποτε ήθελε προκύψει από το ένδεχόμενο χωρισμού Έκκλησίας και Πολιτείας, οι επιπτώσεις εξ αυτού θα είναι δευτερεύουσας σημασίας στο έξωτερικό πλαίσιο των σχέσεων αυτών και όχι στην έσωτερική ζωή της Έκκλησίας και του πληρώματος Αυτής.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το Έθνικό Συμβούλιο Παιδείας, υπό την προεδρία του Καθηγητή κ. Θ. Βερέμη, έχει ολοκληρώσει τις εργασίες του για τις μεταρρυθμίσεις στην Παιδεία και οι προτάσεις του θα συζητηθούν από τους αρμόδιους φορείς και ιδιαίτερα από την Πανεπιστημιακή Κοινότητα. Είναι παρήγορο ότι και από την πλευρά των Πανεπιστημίων, ή συσταθείσα Επιτροπή των Πρυτάνεων, έχει έτοιμο το πόρισμα με τις προτάσεις επί βασικών σημείων επί των οποίων θα γίνει ο διάλογος. Φαίνεται, ότι έχει γίνει κατανοητή η ανάγκη για ενεργοποίηση όλων των ενδιαφερομένων φορέων προς την κατεύθυνση μιας συνολικής εκ θεμελίων αναδιάρθρωσης της Παιδείας στη χώρα μας. Ιδιαίτερα, για την Ανωτάτη Εκπαίδευση, οι βαθιές τομές που θα πρέπει να γίνουν ώστε, να αναβαθμισθεί η ποιότητα σπουδών και τα πτυχία των Πανεπιστημίων μας να έχουν το επιβαλλόμενο αντίκρουσμα στις απαιτήσεις των σημερινών επιστημονικών δεδομένων και εξελίξεων, δεν επιτρέπουν άλλες αναβολές και καθυστερήσεις. Έχουμε αναφερθεί, σε προηγούμενα τεύχη των «Ακτίων», στα χρονίζοντα σοβαρά προβλήματα των Πανεπιστημίων μας. Στο σημείο αυτό, θα θέλαμε να τονίσουμε την ιδιαίτερη σημασία που έχει για την ποιότητα της Παιδείας μας και την εν γένει οικονομική ανάπτυξη της χώρας, η επιστημονική έρευνα. Ανάπτυξη χωρίς έρευνα σοβαρή, δεν νοείται. Οι διοικούντες τη χώρα μας, δεν έχουν κατανοήσει πόσο απαραίτητη είναι η επιστημονική έρευνα και επειδή για τη διεξαγωγή της απαιτούνται δαπάνες, την τοποθετούν σε δεύτερη σειρά ή και τρίτη, προτεραιότητας. Υπάρχει και ακούγεται η γνώμη ότι, η χώρα μας μπορεί να παίρνει τα αποτελέσματα και την τεχνογνωσία, που προκύπτουν από την επιστημονική έρευνα άλλων προηγμένων χωρών και να τα εφαρ-

μώσει. Αυτή όμως η αντίληψη είναι εσφαλμένη ως ένα σημείο, διότι και η εφαρμογή των αποτελεσμάτων της έρευνας στις συνθήκες της χώρας μας, απαιτεί έρευνα (εφαρμοσμένη έρευνα). Η έρευνα, ως γνωστό, διεξάγεται στα Έργαστήρια των Πανεπιστημίων καθώς και σε ειδικά έρευνητικά ιδρύματα συνεργαζόμενα με τα Πανεπιστήμια. Είναι λοιπόν, αναπόσπαστο στοιχείο της εκπαίδευσης. Η συμμετοχή των Καθηγητών, όλων των βαθμίδων, καθώς και των φοιτητών, ιδιαίτερα των μεταπτυχιακών στην έρευνα, είναι υποχρεωτική και περιλαμβάνεται μέσα στα εκπαιδευτικά προγράμματα των Πανεπιστημίων. Άλλως τε, το διδακτικό προσωπικό των ΑΕΙ, χαρακτηρίζεται με τα αρχικά ΔΕΠ, που σημαίνει: *Διδακτικό Έρευνητικό Προσωπικό*. Με την όλη διαδικασία της έρευνας, το προσωπικό των Πανεπιστημίων μας (ΔΕΠ), βρίσκεται σε συνεχή ενημέρωση με τις προόδους της επιστήμης διεθνώς και δεν μειονεκτεί των συναδέλφων του άλλων ξένων Πανεπιστημίων. Ως επακόλουθο του γεγονότος αυτού είναι και η ενεργός συμμετοχή των Καθηγητών σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια, εκπροσωπώντας τα Πανεπιστήμια της Χώρας μας, με πολλαπλά ωφέλη, όχι μόνο για τους ίδιους, αλλά και για την πρόοδο και εξέλιξη της επιστήμης στη χώρα μας.

Η επιστημονική έρευνα όμως, απαιτεί γενναία χρηματοδότηση, για να πει κανείς ότι διεξάγεται με σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις. Στην Ελλάδα, η χρηματοδότηση για την έρευνα είναι χαμηλή. Μόλις φθάνει το 0,5% του ΑΕΠ ετησίως, ενώ στα Ευρωπαϊκά κράτη κυμαίνεται στο τριπλάσιο με τετραπλάσιο ποσοστό. Συζητείται τώρα με τις αλλαγές που θα γίνουν στην Παιδεία, να συνδεθεί η έρευνα με τις μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις, οι οποίες θα

χρηματοδοτούν έρευνητικά προγράμματα, τών όποιών τά άποτελέσματα, θά άξιολογούν στην πράξη, πρός οικονομικό όφελός των, όπως γίνεται σέ άλλες χώρες. Έάν τεθούν όί σωστοί κανόνες, μιάς τέτοιας συνεργασίας, θά ύπάρξει πολλαπλή ώφέλεια και ποιοτική αναβάθμιση τών Πανεπιστημίων μας, έπί πλέον και μεγάλη οικονομική ώφέλεια για τή χώρα μας.

Για πολλούς λοιπόν λόγους, μία εκ βάθρων αναβάθμιση τής Παιδείας μας, θά έχει ως άποτέλεσμα και τήν αναβάθμιση τής κοινωνίας μας, όχι μόνον άπό πλευράς οικονομικής, αλλά και πνευματικής, με όλοκλήρωση τήν άνοδο τού συνολικού έπιπέδου τής χώρας μας.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Όμότιμος Καθηγητής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Άθηνών

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΜΟΝΟ ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Πληθαίνουν τούς τελευταίους μήνες τά περιστατικά βίας κατά άνηλικών και νέων άπό τήν κακή χρήση τού Διαδικτύου. Γεγονότα πού ταυματίζουν άθώς παιδικές ψυχές και, σέ κάποιες τραγικές περιπτώσεις, άφαιρούν άνύποπτες ζωές.

Πρίν λίγες έβδομάδες, τó Τμήμα Δίωξης Ήλεκτρονικού Έγκλήματος τής Έλληνικής Άστυνομίας πρόλαβε έναν έφηβο, λίγο πρίν βάλει τέραμα στή ζωή του, άκολουθώντας, μέσω *Internet*, ανατριχιαστικές οδηγίες για μιá αυτοκτονία χωρίς πόνο. Όι έξειδικευμένοι άστυνομικοί έδρασαν άκαριαία και χειρίστηκαν τόσο λεπτά τó θέμα, ώστε ό ύποψήφιός αυτόχειρας δέν κατάλαβε τήν ένεργό άνάμειξη τής άστυνομίας. Ένημερώθηκαν άμεσα όι γονείς του, όι όποιοι, με τή βοήθεια ψυχολόγου, άπέτρεψαν τó μοιραίο.

Λίγες μέρες μετά, 15χρονη έλεσε θύμα κατά συρροή διασμών άπό 28χρονο, πού «γνώρισε» μέσω Διαδικτύου σέ κάποιον δωμάτιο συζήτησης (*chat room*). Τά κοινά τους ένδιαφέροντα έδωσαν τή θέση τους σέ ιδιαίτερες συναντήσεις, πού είχαν τραγική κατάληξη για τή νεαρή κοπέλα. Ό διαδικτυακός έγκληματίας πού γνώρισε, κατόρθωσε και τήν έγγλώδισε στόν ιστό του και εκείνη, χωρίς νά ζητήσει άπό κανένα ύπο-

στήριξη, υπέκυψε στίς όρέξεις του.

Ή μακρινή Ίαπωνία δοκιμάζεται τά τελευταία χρόνια άπό «συμβόλαια όμαδικής αυτοκτονίας μέσω *Internet*». Τό τελευταίο περιστατικό συνέβη λίγο πρίν τά περασμένα Χριστούγεννα, όταν τρεις άνδρες και μιá γυναίκα βρέθηκαν νεκροί μέσα σέ έγκαταλελειμμένο αυτοκίνητο σέ κάποιο χώρο σταθμεύσεως, δηλητηριασμένοι άπό τó διοξειδίο άνθρακα τής εξάτμισης τού αυτοκινήτου.

Όύτως ή άλλως ή χώρα τού Άνατέλλοντος Ήλίου κατέχει τή θλιβερή παγκόσμια πρωτιά σέ αυτοκτονίες, καταγράφοντας 30 - 35.000 αυτόχειρες κάθε χρόνο, ιδίως μετά τή χρηματιστηριακή κρίση τού 1998. Με τó Διαδίκτυο επέκτάθηκε ή μόδα τών όμαδικών αυτοκτονιών με άγγελίες τού τύπου «Νέος 23 έτών. Διαθέτω χάπια. Άναζητώ κάποιον νά αυτοκτονήσουμε μαζί».

Όμως ένας νέος δέν κινδυνεύει στό *Internet* μόνο άπό τούς διαδικτυακούς τόπους όμαδικών αυτοκτονιών. Εφιάλτης έχουν γίνει άπό πέρσι, ιδίως στίς ΗΠΑ, όι «κρεμάλες έκστασης»! Άνήλικα παιδιά, έπηρεασμένα άπό αντίστοιχα *sites*, έπιδιώκουν νά έπιτύχουν ένα στιγμιαίο αίσθημα ευφορίας πού δίνει στόν έγκέφαλο ή άπότομη όξυγόνωση. Άκολουθώντας τις αναλυτικές οδηγίες πού βρίσκουν στό Διαδίκτυο, κρεμιούνται άπό άυτοσχέδιες κρεμά-

λες που στήνουν στα δωμάτια τους, παύουν να αναπνέουν εξαιτίας του βρόγχου και επανέρχονται, με τη βοήθεια κάποιου φίλου, για να νοιώσουν την έκσταση που δίνει η παροχή οξυγόνου στον εγκέφαλο.

Δυστυχώς δεκάδες παιδιά, που έχουν επιχειρήσει να παίξουν μόνα τους αυτό το «παιχνίδι», έχασαν τη ζωή τους. Η 13χρονη Τσέλι Ντάν, ο 13χρονος Γκάμπριελ Πακάτε και ο 10χρονος Ντάλτον Έμπι ήταν τα τελευταία θύματα αυτής της έφιαλτικής μόδας που χτυπά άρκετές αμερικανικές οικογένειες.

Ευτυχώς ή παγκόσμια κοινότητα αντιδρά για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων, που άμαυρώνουν την αναντίρρητη χρησιμότητα του *Internet* ως εκπαιδευτικού και εργασιακού εργαλείου. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε τον περασμένο Σεπτέμβριο μέτρα προστασίας των ανηλίκων από διαδικτυακούς τόπους με ανάρμοστο περιεχόμενο. Συγκροτήθηκε πρόσφατα ο διεθνής οργανισμός *Virtual Global Taskforce (VGT)*, στον οποίο συμμετέχει και το Τμήμα Δίωξης Ηλεκτρονικού Έγκληματος της Ελληνικής Αστυνομίας, με στόχο τον έντοπιισμό όσων διαπράττουν εγκλήματα εκμετάλλευσης των παιδιών στο Διακίβυτο, μέσω καινοτόμων πρακτικών πρόληψης και καταπολέμησης αυτού του μοντέρνου εγκλήματος.

Οι γονείς μπορούν να προστατέψουν πλέον με ηλεκτρονικό τρόπο τα παιδιά τους, τοποθετώντας στον ηλεκτρονικό τους υπολογιστή ειδικό λογισμικό προστασίας από ηλεκτρονικούς εγκληματίες, με κόστος 40 περίπου ευρώ. Συγκεκριμένα, είτε με λέξεις - κλειδιά, είτε με ειδικές θεματικές κατηγοριοποιήσεις το παιδί - χρήστης κατευθύνεται μόνο σε κατάλληλους διαδικτυακούς τόπους. Τα μέσα λοιπόν υπάρχουν για την προστασία των παιδιών. "Ας τα αξιοποιήσουμε, ώστε το *Internet* να καταστεί πραγματικό εργαλείο για την ανάπτυξη και πρόοδο των παιδιών.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΛΟΓΩ ΘΙΞΕΩΣ

Στις αρχές Φεβρουαρίου 2006 έσημειώθηκαν σε διάφορα μουσουλμανικά κράτη βίαιες αντιδράσεις εξ αιτίας κάποιων σκίτσων (γελιογραφιών), τα οποία διακωμωδούσαν το πρόσωπο του Μωάμεθ. Τα σκίτσα αυτά έδημοσιεύθηκαν αρχικώς σε έφημερίδα της Δανίας, αναδημοσιεύθηκαν κατόπιν από διάφορες έφημερίδες του δυτικού κόσμου και προκάλεσαν θύελλα αντιδράσεων στις μουσουλμανικές κοινότητες των κρατών αυτών.

Η έφημερίς *Καθημερινή* (12.2.2006) ήσχολήθη με το θέμα, αφιερώσασα δύο σελίδες της με γνώμες ελλήνων και ξένων ανθρώπων του πνεύματος. Αντιγράφουμε χαρακτηριστικές ρήσεις από χείλη μουσουλμάνων πνευματικών ήγετών: «ή άμφισβήτηση του μύθου του Όλοκαυτώματος απαγορεύεται ρητά, αλλά ή προσβολή της πίστης του 1,5 δισεκατομμυρίου των μουσουλμάνων του πλανήτη είναι αποδεκτή». «Θά δεχθούμε ή συγγνώμη των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, αλλά αν συνεχίσουν τις έπιθέσεις έναντίον του προφήτη μας, θά κάψουμε το έδαφος κάτω από τα πόδια τους, θά προσφέρουμε το αίμα μας για να τον υπερασπίσουμε». Στον διάλογο, ο όποιος φιλοξενείται στή στήλη της έφημερίδος, υπάρχουν και απόψεις ελλήνων και δυτικών διανοούμενων.

Έξ άφορμης αυτού του περιστατικού θέλομε να έμβαθύνωμε όλιγο στο θέμα της αντιδράσεως για λόγους εϋθιξίας. Πώς αντιδρά ο θιγόμενος από δημοσιεύματα (κακόβουλα ή όχι) δυτικός άνθρωπος; Η συνήθης αντίδρασις είναι μία έπιστολή διαμαρτυρίας, την όποια υποχρεούται ή έφημερίς ή το Μέσο Ένημερώσεως να δημοσιεύσει και μάλιστα με τον ίδιο τρόπο (π.χ. μέγεθος γραμμάτων, σελίδα) με τον όποιο είχε προβληθή το δημοσίευμα, το όποιο έθιξε τον διαμαρτυρούμενο πολίτη. Έπί πλέον ο θιγόμενος έχει το δικαίωμα να κινηθή δικαστικώς κατά του Μέσου Ένημερώσεως και να απαιτήσει χρηματική αποζημίωσι για ήθικη

του βλάβη.

Αυτό το όποιο ισχύει και για τὸν τελευταῖο πολίτη μᾶς εὐνομουμένης χώρας δὲν ισχύει γιὰ τὴν προστασία ἑνὸς ἱστορικοῦ προσώπου. Ἐὰν τὸ πρόσωπο αὐτὸ δὲν ἔχει συγγενεῖς νὰ τὸ ὑπερασπισθοῦν, τότε μπορεῖ νὰ γίνῃ στόχος συκοφαντίας, εἰρωνείας, διαστροφῆς τῆς ἀληθείας καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ὑπερασπισθῆ ἑλαρκῶς. Παραδείγματα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Μωάμεθ.

Ἡ διαστρέβλωση τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ παραγωγή κινηματογραφικῆς ταινίας, ἡ συγγραφή βιβλίων μὴ ἐρειδομένων σὲ ἱστορικὰ πειστήρια γίνεται ὄχι μόνον ἀτιμωρητῆ, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὴν δυνατότητα νὰ δημοσιοποιήσουν τὶς ἀντιρρήσεις τους οἱ ἐπαίοντες. Γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ πράγματα εἶναι χειρότερα: ὁ κάθε ταλαντοῦχος ἢ ἀτάλαντος συγγραφεὺς, σκηνοθέτης, ζωγράφος, καλλιτέχνης, διανοούμενος, κατασκευάζει νέες θεωρίες - ἔργα περὶ τοῦ προσώπου, δημιουργεῖ «προτραῖτα» δικῆς του ἐμπνεύσεως καὶ προβάλλει κάποια εἰκόνα, ἡ ὁποία πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὴν περίπτωση ἀντιδράσεως οἱ ἀντιδρώντες χαρακτηρίζονται συλλήβδην φανατικοὶ καὶ διώκτες τῆς (ἄνευ ὁρίων) ἐλευθερίας τῆς ἐκφράσεως. Ἐὰν μάλιστα ἡ ὑπόθεσις ὀδηγηθῆ στὴν δικαιοσύνη δεκάδες αὐτόκλητοι μάρτυρες προτίθενται νὰ ὑπερασπισθοῦν τὸν κατηγορούμενο «καλλιτέχνη».

Τώρα, μὲ τὴν προβολή (ἢ τὴν θεώρησι ὡς προσβολῆς) τοῦ προσώπου τοῦ ἱδρυτοῦ

τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας, τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Οἱ μουσουλμάνοι δὲν ἀνέχονται νὰ περιπαίζονται τὰ ἱερά γιὰ αὐτοὺς πρόσωπα ἢ κείμενα καὶ ἀπειλοῦν ἀκόμη καὶ μὲ τὴν φυσικὴ τους ἐξόντωση τοὺς τολμητές. Βεβαίως, δὲν συμφωνοῦν ὅλοι οἱ μουσουλμάνοι (ὄλες οἱ ὁμάδες) στὸν ἱερὸ πόλεμο καὶ στὴν ἐξολόθρευσι τῶν «ἀπίστων», εἶναι ὅμως περισσότερο εὐαίσθητοι σὲ θέματα, τὰ ὁποῖα θίγουν ἢ νομίζουν ὅτι θίγουν τὴν πίστι τους.

Στὰ εὐαγγέλια περιγράφεται ἡ ἀντίδρασις τοῦ Πέτρου κατὰ τὴν στιγμή τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου μας (Ματθ. 26: 51, Ἰω. 18: 12). Ἡ χρῆσις βίας κατεδικάσθη ἀπὸ τὸν Κύριο, ὅπως καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ. Πιστοὶ στὴν γραμμὴ τοῦ Κυρίου μας οἱ ἅγιοι Μάρτυρες καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ὑπερασπίσθησαν τὸ ἱερὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν λόγο, στὰ συγγράμματά τους καὶ μὲ τὴν αὐτοθυσία τῆς ζωῆς τους, ὄχι μὲ τὴν θυσία καὶ ἐξόντωση τῶν ἀντιπάλων τους. Διδάσκει ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος: «*οὐ γὰρ ξίφειν ἢ βέλειν οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἡ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλίᾳ*» (ΒΕΠ 31, 258).

Ἡ καλύτερα ἀντίδρασις, ὅταν θίγονται πρόσωπα ἢ κείμενα - σύμβολα τῆς πίστεως μας εἶναι ἡ δική μας πιστότης στὶς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ, ἡ δική μας ἀγιότης τοῦ βίου. Αὐτὴ εἶναι ἡ καλὴ μαρτυρία καὶ ἀπολογία, τὴν ὁποία δεικνύομε πρὸς τοὺς ἀντιδίκους καὶ ἐπιτιθεμένους κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων. Ἡ ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ (πέρα ἀπὸ τὰ λόγια καὶ τὰ συγγράμματα) εἶναι ἀπολογία βιωτῆς καὶ ὅταν ἀπαιτεῖται μαρτυρία (θυσία) ζωῆς.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

«Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»

Το 2006 συμπληρώνονται 250 χρόνια από τη γέννηση του Μότσαρτ (1756 - 1791). Οί έορτασμοί για αυτή τη μουσική επέτειο εκτείνονται σε όλο τον κόσμο, από Άκρη σε Άκρη.

Ένα όμως, μοναδικό τηλεοπτικό αφιέρωμα -«κορωνίδα των έορτασμών»- είχαμε την εύκαιρία να απολαύσουμε από την ET 1, με τίτλο «24 Ώρες Μότσαρτ» (πραγματικός τηλεοπτικός μαραθώνιος), το οποίο έπετεύχθη χάρη στη σύγχρονη τεχνολογία με δορυφορικές συνδέσεις και πραγματοποιήθηκε τη γενέθλια ημέρα του συνθέτη (27 Ιανουαρίου), με τη συνεργασία πολλών τηλεοπτικών και μουσικών συντελεστών από πολλές χώρες: Αυστρία, Γερμανία, Τσεχία, Κίνα (!), κ. ά.

Με τέτοιου είδους ψυχαγωγικά προγράμματα, γεμάτα ποιότητα και ύψηλη αισθητική, ή κρατική τηλεόραση μάς δίνει την εύκαιρία να ανοίξουμε και πάλι τους τηλεοπτικούς μας δέκτες για να «εισπνεύσουμε» πραγματικό πολιτισμό. Τής αξίζουν θερμά συγχαρητήρια και ευχής έργον θά είναι να τη μιμηθούν και τα ιδιωτικά κανάλια!

Ένα επίσης αξιόλογο αφιέρωμα στον ιδιοφυή συνθέτη, έκανε και το Τρίτο Πρόγραμμα της ΕΡΑ. Κι αυτό με απ' άμευθείας μεταδόσεις συναυλιών τόσο από την Ελλάδα όσο κι από το έξωτερικό. Μακάρι όλα αυτά να αποτελέσουν το έναυσμα για μιá -έστω και μικρή- αλλαγή πρὸς τὸ ποιτικότερο και ευγενέστερο ὅσον ἀφορᾷ τὸν χῶρο τῶν ΜΜΕ.

Μένοντας λίγο ἀκόμη στὸν Μότσαρτ και τὴ μουσικὴ του, ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ, ἓνα μικρὸ, ἀλλὰ ἐξόχως σημαντικὸ πόνημα τοῦ μαθηματικοῦ και Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Νικολάου Ἀρτεμιάδη, τὸ ὁποῖο ἐκφωνήθηκε στὴν ἔκτακτη συνεδρία τῆς 5ης Μαΐου 1998, με τίτλο «Ἡ χρυσοῦς τομὴ και οἱ σονάτες για πιάνο τοῦ W. A. Mozart».

Σὲ αὐτὴ τὴ μελέτη (τὴν είχαμε ἀναφέρει και σὲ προηγούμενο τεῦχος, ἀλλὰ λόγω τοῦ «Ἐτους Μότσαρτ» τὴν ἐπαναφέρουμε στὸ προσκήνιο) ὁ ἐν λόγω Ἀκαδημαϊκὸς ἀναφέρεται:

«Παντοῦ στὴν φύση, ἡ «χρυσὴ τομὴ» ἐκφράζει τὴν κομψὴ ἀναλογία ποὺ παρατηρεῖται στὸν ἀστερία, στὴν διάταξη τῶν φύλλων κατὰ μήκος τῶν μίσχων τῶν φυτῶν, στὴν διάταξη τῶν σπόρων τοῦ ἡλιάνθου, κ. ἄ. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπηρεάζει συχνὰ τοὺς καλλιτέχνες, τοὺς ἀρχιτέκτονες και τοὺς μουσουργοὺς.

Ὅταν λέμε «χρυσὴ τομὴ» ἐννοοῦμε τὴν διαίρεση ἐνὸς εὐθυγράμμου τμήματος σὲ δυὸ ἄνισα μέρη, ἔτσι ὥστε ὁλόγος τοῦ μικρότερου μήκους a , πρὸς τὸ μεγαλύτερο μήκος b , νὰ ἰσοῦται με τὸν λόγο τοῦ μήκους b πρὸς τὸ συνολικὸ μήκος $a = b$ τοῦ εὐθυγράμμου τμήματος».

Και συνεχίζει: «Μετὰ ἀπὸ 24 αἰῶνες (σ. σ. ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Εὐκλείδη με τὸ ἔργο του «στοιχεῖα» ἡ «χρυσὴ τομὴ» ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀντικείμενο συζητήσεων και σχολίων. Ἡ ἀναλογία τῆς «χρυσῆς τομῆς» ἔχει παρατηρηθεῖ στὶς διαστάσεις τοῦ Παρθενῶνα και σὲ ἐκείνες διαφόρων ἀγγείων τῆς ἰδίας ἐποχῆς. Ἐπίσης ἡ Μεγάλῃ Πυραμίδα τῆς Αἰγύπτου και τὸ κτίριο τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἀνταποκρίνονται στὴν «χρυσὴ τομὴ».

Ἀκόμα και ἓνας ἀπλὸς ἀκροατὴς ὁ ὁποῖος δὲν ἀκούει τακτικὰ μουσικὴ τοῦ Mozart, διακρίνει σ' αὐτὴν κάτι ποὺ τοῦ εἶναι γνώριμο. Ἡ μουσικὴ δηλαδὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ καλλιτέχνη δὲν εἶναι μόνο θαυμάσια, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἄκουσμά της παραμένει μέσα μας, στὴν μνήμη μας. Οἱ ἀσχοληθέντες και οἱ ἀσχολούμενοι με τὸ ἔργο τοῦ Mozart δὲν παύουν νὰ ἐπαναλαμβάνουν ὅτι ἡ ἰδιοφυῖα τοῦ συνθέτη διαφαίνεται στὴν μορφή, στὴν τέλεια ἰσορροπία και στὶς συμμετρικὲς ἀναλογίες ποὺ ὑπάρχουν στὸ ἔργο του. Ὁ συνθέτης χαρακτηρίζεται ὡς ἔχων σύμφυτη τὴν αἴσθηση τῶν ἀναλογιῶν... Στὴν ἡλικία τῶν 18 ἐτῶν ὁ Mozart εἶχε ἤδη συνθέσει τὴν πρώτη του σονάτα για πιάνο. Ὡς γνωστὸν ἡ σονάτα εἶναι μουσικὴ σύνθεση, για ἓνα ἢ δυὸ ὄργανα, ἀποτελούμενη ἀπὸ τρία ἢ τέσσερα μέρη διαφορετικῆς ρυθμικῆς ἀγωγῆς. Ὁ Mozart συνέθεσε συνολικὰ 19 σονάτες, τίς

περισσότερες σὲ ἡλικία μεταξύ 18 καὶ 22 ἐτῶν, καὶ σχεδὸν ὅλες ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία μέρη.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ *Mozart* κάθε μέρος μιᾶς σονάτας ἀπετελεῖτο ἀπὸ δυὸ τμήματα, ἢτοι ἀπὸ τὴν «Εἰσαγωγή» (*Exposition*) στὴν ὁποία εἰσάγεται τὸ μουσικὸ θέμα καὶ τὴν «Ἀνάπτυξη καὶ Ἐπανάληψη» (σ. σ. ἢ «Ἐπανάκθεση») (*Development and Recapitulation*) ὅπου ἀναπτύσσεται τὸ θέμα καὶ ἐπαναλαμβάνεται. Ἡ διαίρεση τοῦ μέρους τῆς σονάτας σὲ δυὸ τμήματα εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὅποιο ὁ μελετητὴς θέλει νὰ ἐρευνήσῃ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὅποιο ὁ *Mozart* κάνει τὴν κατανομὴ τῶ μουσικῶν μέτρων στὰ ἔργα αὐτά... Πιὸ συ-

γκεκριμένα: τὸ *a* παριστάνει τὸ μήκος τοῦ τμήματος «Εἰσαγωγή» καὶ τὸ *b* παριστάνει τὸ μήκος τοῦ τμήματος «Ἀνάπτυξη καὶ Ἐπανάληψη». Στὴ συνέχεια ἐξηγεῖ ὁ κ. Ἀρτεμιάδης μὲ μαθηματικὴ ἀνάλυση τὴ συσχέτιση τῆς δομῆς τῆς σονάτας τοῦ *Mozart* μὲ τὴ «χρυσὴ τομὴ» καὶ ἀναφέρει χαρακτηριστικά:

«... Τὰ παραπάνω ἐκτεθέντα φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν μιὰ ἐντυπωσιακὴ ἀπόδειξη ὅτι ὁ *Mozart* ὑπῆρξε συνεπὴς διότι ἡ διαίρεση τῶν μερῶν στὶς σονάτες του ἀκολουθεῖ τὴν «χρυσὴ τομὴ».

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

ΕΑΝ ΤΟΛΜΗΣΩ ΣΥΝΕΙΣΣΕΛΘΕΙΝ...

*Ἐτοίμη ἢ Τράπεζα τοῦ Βασιλέως,
Ἐκλήθησαν πλεῖστοι ὄσοι
Νὰ παραστοῦν εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου
Καὶ νὰ γευθοῦν δείπνου μεγαλοπρεποῦς.*

*Ἀπεδέχθην εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν
Καὶ διάπυρος ἐπιθυμία μὲ συνέχει
Μεταξὺ τῶν δαιτυμόνων νὰ παρευρεθῶ
Τιμὴν καὶ κλέος νὰ προσάψω εἰς ἑαυτόν.-*

*Ἡ πρόθεσις ἀξίεπαινος καὶ ἐφικτὴ τῶν θελώντων,
Ὅμως ἐτοιμασία πλημμελὴς ἕως ἀνύπαρκτος,
Ἄνάγκη, ὄθεν, ἐπισπεύσω τὰ δέοντα
Ἵνα ἀνοίξῃ καμοὶ τὰ φιλεύσπλαχνα ἑλέη.-*

*Στήριξόν μου τοὺς ἄρμους τῆς ὑπάρξεως
Καὶ ἰκάνωσον καθαρὰ καρδίᾳ
Ἵποδέξασθαι τῶν Μυστηρίων Σου τὴν χάριν
Μετὰ τῶν φρονίμων σου ἀκολούθων.-*

*Ἴδού, ὁ χιτῶν μου ἔλευκάνθη
Διὰ τοῦ δακρύων ζεόντων,
Τοῦ ἐλέους σου Κύριε ἀποδέκτης γενόμενος
Τολμῶν προσέρχομαι, ἰλάσθητί μοι.-*

ΓΓΚ

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΕΝΟΣ ΙΕΡΩΜΕΝΟΥ

(Μνημόσυνο διὰ τὸν πατέρα Θεόδωρο Κωτσάκη)

Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ ὡς τὰ δώδεκά του χρόνια
Ἰερόπαιδο ἀγαπητό, τοῦ παπὰ - Νίκου ἦταν ὁ Δημήτρης,
Τοῦ ἄρεσαν τὰ φαρδομάνικα, τοῦ ἐπισκόπου ράσα
Μαζὶ μὲ τὰ κουδουνάτα ἀρχιερατικά του ἄμφια
Δεσπότης σοῦ μοιάζει γιὰ νὰ γίνης,
Συγγενεῖς καὶ φίλοι πειρακτῆρι τοῦχαν γίνει!
Ὁ Δημήτρης ποτὲ δεσπότης δὲν στοχάστηκε νὰ γίνῃ
Μὴ κάποτε μὲ κουδούνια μόνο ἀπομείνει.

Στὰ ἐφηβικά του, σπῆς Κατοχῆς τὰ χρόνια,
Πόνο, θλίψη, καὶ ὀδύνη ἐγνώρισε ὁ Δημήτρης,
Τὰ δυὸ μεγάλα ἀδέλφια του, στὰ εἴκοσί των χρόνια
Τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, θάνατος τραγικὸς τὰ βρῆκε
Ὁ Γιώργος, μάρτυς στοῦ Βασίλη τὴν ἀπροσδόκητη θανή
Τοῦ μεγαλειότερου ἀδελφοῦ τὸν ἀποχωρισμὸ
Γιὰ δυὸ χρόνια δὲν ἄντεξε στὴ θλίψη
Τὸν ἀγαπημένο του ἀδελφὸ ἐπῆγε γιὰ νὰ βρῆ.

Ποῦ νὰ βροῦν φῶς καὶ ἐλπίδα
Τὰ ἀνθισμένα νειάτα σπῆς Κατοχῆς τὰ χρόνια
Ὅνειρα μόνον πλάθανε στὰ γυμνασιακὰ θρανία
Ὅνειρευότανε κι' ὁ Δημήτρης νομικὸς νὰ γίνῃ
Δικαστὴς μὲ στοργὴ στὸν ἄνθρωπο, ἀδέκαστος στὴ δίκη
Ἐλπίδα καὶ ἀνακούφισι στὴν φτωχολογία νὰ δίνῃ

Ἦτανε στὰ ὀδυνηρὰ ἐκεῖνα χρόνια,
Ποῦ Κυριακὲς ἀπογευματινὲς
Στοῦ Ἀϊ - Παντελεήμονα τὴν Ἐκκλησιά,
Ὁ κυρ Παναγιώτης Μάλλιαρης
Μάζευε τῶν γύρω χωριῶν τὰ ἀγόρια
Καὶ δίδασκε τοῦ Χριστοῦ τὰ λόγια

Ἀπαντήσεις ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τὰ λόγια
Μὲ τὸν Μανώλη καὶ τὸν Πάνο,
Τὸν Βασίλη καὶ τὸν Τάση,
Φίλων πιστῶν ἀντάλλαγμα δὲν ἔχει,
Ἐπῆγαινε μαζὶ των κι' ὁ Δημήτρης, ἀπάντησι γιὰ νᾶβρῃ
Πῶς μπορούσε ἓνας Φιλάνθρωπος Θεὸς
Τέτοιο κακὸ νὰ κάνῃ, τὴ ζωὴ εἰκοσάχρονων παιδιῶν νὰ πάρῃ
Ἀπάντησε, κυρ Παναγιώτη, ἀπάντα,
Ὁ Δημήτρης ἐπίμονα ρωτοῦσε

*Ἦ πικραμένη τοῦ Δημήτρη μάνα,
Δυνατὴ στὸν πόνο καὶ σιωπηλὴ στὸ κλάμμα,
Μαζὶ μὲ τὸν θεοσεβῆ καὶ καλὸ τῆς ἀνδρα
Δοκιμασίες ἀπὸ τὸν Θεό, ἔτσι μαζὶ τὰ ἐξηγοῦσαν ὅλα
Πόνος καὶ ἀμφιβολία, γιὰ Θεὸ στοργικὸ Πατέρα,
Λίγο ἀνακούφιζε τὰ στήθη τοῦ ἀνήσυχου ἀγοριοῦ των*

*Στὰ χρόνια ἐκεῖνα, τὰ ἀναζητοῦντα νιάτα,
Στὴν ΕΠΟΝ ἔτρεχαν ἀπαντήσεις νᾶβρου
Ἐπονίτης κ' ὁ Δημήτρης ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ
Ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη
Ἰσότητα καὶ ἀνθρωπιά, ὠραία ἰδανικά!
Αὐτὰ καὶ ἄλλα, οἱ «διαφωτιστές» ὑπόσχονταν νὰ δώσουν*

*Μὰ τὸ πέρασμα ἐνὸς ταπεινοῦ ἀνθρώπου
Ἄλλαξε τὴν πορεία πολλῶν νέων ἀνθρώπων,
Ἀσκητικὸς καὶ γλυκομίλητος
Εὐθύς καὶ πειστικὸς
Ἦσαν ὁ Φιλιατρινὸς πατὴρ Θόδωρος Κωτσάκης
Τὴν ἐπαρχία περιώδεε, παρηγοροῦσε, κατηχοῦσε
Καὶ τὴν νεολαία σὰν μαγνήτης ἐτραβοῦσε*

*Τὰ λόγια ἐνὸς τοῦ Θεοῦ διακόνου
Ἄλλαξαν τὴ ζωὴ ἐνὸς σκεπτικιστῆ ἀνθρώπου
Ἐλεύθερος μαζὶ καὶ πολιορκημένος,
Στενόχωρα τὰ βρῆκε ὁ Δημήτρης
Ὁ Ἐπονίτης μέσα του, καὶ ὁ Χριστιανὸς ἀντάμα,
Σὲ πάλι ἀνίσια ἀναμετρήθηκαν σκληρῆ*

*Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, ὁ Ἐπονίτης καθοδηγητὴς
Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ τοῦ Ὑψίστου κατηχητὴς
Δυὸ μαγνήτες, πού τὰ χρόνια ἐκεῖνα τραβοῦσαν
Ἐκείνους πού φῶς καὶ στήριγμα ζητοῦσαν
Ὁ ἓνας ἀλλαγί, μὲ τὸ ὄπλο ὑπόσχετο στὸ χέρι
Καὶ ὁ ἄλλος, μὲ τὴν ἀγάπη στὴ καρδιά,
Στὴν ἐλπίδα ἐπάνω στηριγμένη*

*Στὰ γηρατεία του ὁ Δημήτρης τώρα,
Ποῦ ἱερόπαιδο δεσποτικὰ ἐθαύμαζε κουδούνια,
Σιωπηλὸς πρεσβύτες καὶ παραδομένος εἶναι,
Λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου διὰ πενήντα τόσα χρόνια,
Ἄφοῦ τοῦ πατέρα Θόδωρου τὴς συμβουλὲς ἐπῆρε
Εὐγνώμων καὶ εὐχαριστημένος,
Ἐλεύθερος, καὶ ὄχι πολιορκημένος εἶναι.*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΗΛΑΙΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΑΘΗ

Ἄγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Μὲ μεγάλη ἐκπληξη, πληροφορηθήκαμε γιὰ τὴν ἀπάτη πού ἐγινε ἀπὸ ἕναν διάσημο, μέχρι πρό τιнос ἐπιστήμονα γενετιστή, Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σεούλ (Ν. Κορέα) τὸν Δρα Χουάνγκ Γου Σούκ.

Ὁ Καθηγητὴς αὐτός, δημοσίευσε σὲ ἕνα ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ τὸ 2004 ἕνα ἄρθρο, στὸ ὁποῖο ἀνεκοίνωνε ὅτι, κατόρθωσε νὰ δημιουργήσει μία σειρά βλαστοκυττάρων ἀπὸ κλωνοποιημένο ἔμβρυο ἀνθρώπου. Ὅπως διαβάζουμε στὴν ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ *BBC*, τὴν ὁποία δημοσίευσε ἡ «Καθημερινή» τῆς 11ης Ἰανουαρίου 2006, «τὸ ἐπιτεγμα χαρακτηρίσθηκε ἐπιστημονικὴ ἐπιτυχία πρῶτου μεγέθους, στὸ πλαίσιο τῆς ἀναζήτησης νέων θεραπευτικῶν μεθόδων γιὰ πολλὲς ἐκφυλιστικὲς νόσους, ὅπως ἡ νόσος τοῦ Πάρκινσον».

Πρὸς ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἀκτίνων», ἀναφέρουμε ὅτι, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνα κλωνοποιημένο ἔμβρυο, ἀπομονώνεται ἕνα ὠριμο ὠάριο ἑνὸς ζώου, στὸ ὁποῖο ἀφαιρεῖται ὁ πυρήνας καὶ ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν πυρήνα ἑνὸς σωματικοῦ κυττάρου τοῦ ἴδιου εἶδους ζώου τὸ ὁποῖο προορίζεται πρὸς κλωνοποίηση. Μὲ κατάλληλες τεχνικὲς, εἶναι δυνατόν, νὰ ἀρχίσει ὁ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ ἀγονιμοποιητοῦ ὠαρίου μὲ τὸν ξένο πυρήνα καὶ τὸ νεαρὸ ἔμβρυο νὰ ἐμφυτευθεῖ στὴ μήτρα ζώου τοῦ ἴδιου εἶδους καὶ νὰ κνοφορηθεῖ. Πρὶν τὸ νεαρὸ ἔμβρυο ἐμφυτευθεῖ στὴ μήτρα τῆς ἀνάδοχης μητέρας, εὐρισκόμενο στὸ Ἐργαστήριο, εἶναι δυνατόν νὰ ληφθοῦν τὰ βλαστοκύτταρα νὰ πολλαπλασιασθοῦν καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ μελέτες θεραπείας ἀσθενειῶν. Μέχρι σήμερα ὅμως, αὐτὸ δὲν

ἔχει γίνει κατορθωτὸ σὲ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο. Γι' αὐτὸ ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Δρος Χουάνγκ, ὅτι αὐτὸς τὸ ἐπέτυχε, θεωρήθηκε ὡς πολὺ μεγάλη ἐπιστημονικὴ ἐπιτυχία, μὲ πολλὲς προεκτάσεις.

Συγκεκριτῆθη ὅμως, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σεούλ, μία ἐνεαμελὴς Ἐπιτροπὴ, εἰδικῶν ἐπιστημόνων, γιὰ νὰ ἐξετάσει ἂν πράγματι ἀληθεύει τὸ γεγονός αὐτό. Ἡ Ἐπιτροπὴ, ἀφοῦ ὁλοκλήρωσε τὴ μελέτη τοῦ θέματος, μὲ ἀνακοίνωσή της, στίς 10 Ἰανουαρίου 2006, ἀπεφάνθη ὅτι: «Ἡ δημοσίευση τοῦ 2004 βασίσθηκε σὲ κατασκευασμένα στοιχεῖα πού ἐδείχναν ὅτι τὰ βλαστοκύτταρα ταυτίζονται μὲ τὸ *DNA* τοῦ δότη, παρ' ὅτι *κάτι τέτοιο δὲν ἴσχυε*. Ἡ ὁμάδα τῶν ἐπιστημόνων *δὲν διέθετε καμμία ἀπόδειξη* ὅτι δημιουργήσε κλωνοποιημένα βλαστοκύτταρα». Καὶ ἡ ἀνταπόκριση τοῦ *BBC* ἀναφέρει: «Ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ Δρος Χουάνγκ προκάλεσε πραγματικὸ οὐκ στοὺς Νοτιοκορεάτες, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἀντιμετώπιζαν τὸν Δρα Χουάνγκ ὡς ἐθνικὸ ἥρωα».

Ἡ φήμη τοῦ Δρος Χουάνγκ, εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ τὸ 2002 ὅταν, μὲ πολλὲς προσπάθειες ἐπέτυχε τὸ ἀκατόρθωτο, νὰ κλωνοποιήσει δηλαδὴ σκύλο. Ἡ κλωνοποίηση σκύλου εἶναι ἐγχείρημα ἐξαιρετικὰ δύσκολο, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Δρ. Χουάνγκ μὲ τὴν ὁμάδα του. Ἀπὸ τότε ἡ φήμη του, διεθνῶς, ἀνέβηκε κατακόρυφα. Ἴσως αὐτὸ τὸ γεγονός τὸν «μέθυσε» καὶ τὸν ἔκανε νὰ καταφύγει στὴ συνέχεια, στὴ μεγάλη ἀπάτη. Ἐλλειψὴ ἤθους; Ἐλλειψὴ ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως; Αἴσθησι ἀλαζονείας; Πιθανόν, ὅλα αὐτὰ μαζί.

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοξενία
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ
Ὁμότιμος Καθηγητὴς Γεωπονικοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΝΕΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως (ἀριθμ. φύλλου 287 - 28 Νοεμβρίου 2005) δημοσιεύθηκε ὁ νέος «Κώδικας ἄσκησης ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ δεοντολογίας», ὁ ὁποῖος ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας καὶ πέντε συναρμοδίους Ὑπουργούς. Ὁ προηγουμένος κανονισμὸς ἱατρικῆς δεοντολογίας ἦταν τοῦ 1955.

Θὰ πρέπει νὰ ἐξαρθεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ σύγχρονος Κώδικας εἶναι κείμενο ἐμπεριστατωμένο καὶ δείχνει μιὰ διαφορετικὴ νοοτροπία ἱατρικῆς ἀσκήσεως «μὲ σεβασμὸ στὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια». Καὶ ἔτσι, ἀσφαλῶς, πρέπει, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι «Πρόσωπον», ὄντοτητα, δηλαδή μοναδική καὶ ἀνεπανάληπτη.

Τὰ σύγχρονα θέματα Βιοϊατρικῆς Τεχνολογίας ἄπτονται καὶ τῆς Βιοηθικῆς (Ἠθικῆ τῆς Ἰατρικῆς) ἐμπλέκοντας τὴν «ιατρικὴ πράξη» μὲ τὰ «ἠθικὰ διλήμματα» τῆς συνειδήσεως τοῦ γιατροῦ.

Εὐθανασία, τεχνητὴ διακοπὴ κυήσεως, ἱατρικῶς ὑποδοθησομένη ἀναπαραγωγή, κ. ἄ., δὲν εἶναι ἀνθρώπινα ζητήματα, ποὺ ἔχουν μόνον ἐπιστημονικὲς, κοινωνικὲς, νομικὲς διαστάσεις.

Γιὰ πρῶτη φορά ὁ Κώδικας περιλαμβάνει διάταξη, ἡ ὁποία προβλέπει τὸ δικαίωμα «ἐνστάσης συνειδήσεως». Καὶ πολὺ ὀρθῶς! Ὁ γιατρὸς ἔχει ὀρκιστεῖ νὰ ὑπηρετεῖ τὴν ὑγεία καὶ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς βιολογικῆς του συλλήψεως ἕως τὴ στιγμή τοῦ βιολογικοῦ του θανάτου.

Μὲ τὸ νέο Κώδικα, ἐπίσης, εἰσάγονται αὐστηρὲς κυρώσεις γιὰ παράβαση τῶν διατάξεων ποὺ ἀφοροῦν στὰ ποικίλα ἱατρικὰ καλύματα καὶ ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν ἱατρικὴ δεοντολογία. Αὐστηρὲς κυρώσεις ἀφοροῦν καὶ στὴ χρῆση τῆς κλωνοποιήσεως ὡς μεθόδου ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Πιστεύω, ὅτι τὸ νέο αὐτὸ Κώδικα ὀφείλουν νὰ μελετήσουν, προσεκτικὰ, ὄχι μόνον

οἱ γιατροί, ἀλλὰ καὶ οἱ «ἀποδέκτες ὑγείας». Ἔτσι θὰ ἀναπτυχθεῖ καλύτερη ἐπι-κοινωνία μεταξὺ τους, ἢ στενότερη «σχέση ἱατροῦ - ἀσθενοῦς», μιὰ σχέση «κυριολεκτικὰ πνευματικὴ» (Ε. Βορίδης), σχέση ἡ ὁποία, δυστυχῶς, στὶς μέρες μας ἔχει ὑποστεῖ σημαντικὴ φθορὰ καὶ πρέπει νὰ ξαναβρεῖ τὴν ἰερότητά της.

Μὲ ἐξαιρετικὴ τιμὴ
Δρ. ΜΙΧ. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ
Καρδιολόγος

Ο Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ ΚΑΙ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΨΥΧΙΚΟΥ

Ἀγαπητὲς Ἀκτίνες

Σχετικὰ μὲ τὰ ἄρθρα τοῦ κ. Π. Μαρκόπουλου στὴν «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή», καὶ τῶν κ. κ. Δ. Γκενάκου καὶ Β. Σταθάκη στὶς «Ἀκτίνες», ποὺ ἀφοροῦσαν τὸν μεγάλο Μαθηματικὸ Κων/νο Καραθεοδωρῆ, ἔχω νὰ ἀναφέρω τὰ ἑξῆς:

Στὶς 15 Ἀπριλίου 2003 ἔγινε, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Δ/ντριας τοῦ Γυμνασίου Ψυχικοῦ κ. Μαρίας Φρύδα καὶ τοῦ Μαθηματικοῦ κ. Σωτήρη Πολίτη καὶ μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη ὁλόκληρου τοῦ συλλόγου τῶν Καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου Ψυχικοῦ, ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπιφανοῦς μαθηματικοῦ Κ. Καραθεοδωρῆ καὶ αἴτηση μετονομασίας τοῦ Σχολεῖου σὲ Γυμνάσιο Ψυχικοῦ «Κων/νου Καραθεοδωρῆ». Σ' αὐτὴν ὀμίλησαν ὁ κ. Εὐάγγελος Σπανδάγος, μαθηματικός - συγγραφέας καὶ ὁ κ. Διονύσιος Βαρῶνος, ὁμότιμος καθηγητῆς Φαρμακολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐτόνισαν τὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Καραθεοδωρῆ στὴν μαθηματικὴ ἐπιστήμη.

Στὴν ἐκδήλωση παρευρίσκετο καὶ ἡ κόρη τοῦ κορυφαίου μαθηματικοῦ, ὑπερήλιξ ἀλλὰ ἀκμαία, Κα Δέσποινα Καραθεοδωρῆ - Ροδοπούλου, ἡ ὁποία μεταξὺ ἄλλων εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Παρ' ὅτι στὸ σχολεῖο μαθαίναμε γερμανικά, στὸ σπίτι μας μόνον ἑλληνικὰ μποροῦσαμε νὰ μιλοῦμε, ἀφοῦ αὐτὸ μόνον ἐπέ-

τρπε ο πατέρας μου. Την ελληνική γλώσσα μās δίδαξε κατά προτροπή του πατέρα μου ο σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Χ.

» Χάρηκα πολύ πού τὰ παιδιά του σχολείου ήρθαν νά με δούν και συζήτησαν μαζί μου γιά τόν πατέρα μου. Μου θυμίζαν τὰ βράδια στην Γερμανία πού ο πατέρας μου συναντούσε Έλληνες φοιτητές, συζητούσε μαζί τους και έλυνε τὰ προβλήματά τους. Ο πατέρας μου πάντα αγαπούσε πολύ τὰ παιδιά και την Ελλάδα, πού είχε μέσα στην καρδιά του».

Έχουν περάσει σχεδόν 3 χρόνια από τότε και ή πρωτοβουλία αυτή, στην όποία θάπρεπε ή πολιτεία ν' ανταποκριθίη, φαίνεται πρὸς τὸ παρὸν νά μὴ ἔχη ἀποφέρει καρπούς. Ἀκόμα τὸ σχολεῖο δὲν ἔχει πάρει ἐπίσημα τὸ ὄνομα τοῦ Κ. Καραθεοδωρῆ. Φαίνεται ὅτι κάπου ἔχει παραπέσει ή αἴτηση. Μήπως θάπρεπε σ' αὐτὴ τὴ χώρα πού ἔχει ἀναδείξει τόσες πνευματικὲς μορφές νά δοθῆ λίγη προσοχή σὲ τέτοιες πρωτοβουλίες;

Μὲ ἐκτίμηση
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΗΤΣΗΣ
Ψυχικό

ΑΪΝΣΤΑΪΝ ΚΑΙ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ

Τὰ κείμενα πού δημοσιεύθηκαν πρόσφατα στην «Έλληνοχριστιανική Ἀγωγή» και τις «Ἀκτίνες» γιά τὴν κορυφαία μαθηματική διάνοια τοῦ 20ου αἰώνα, ὅπως ἦταν ὁ Κων/νος Καραθεοδωρῆ, ἐντυπωσίασαν πολύ τούς ἀναγνώστες τῶν περιοδικῶν, ιδίως ἐκείνους πού ἐλάχιστα γνώριζαν γιά τὸν διαπρεπῆ Έλληνα. Οἱ πρωτότυπες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες του στὰ Μαθηματικά και τὴ Φυσική, ή παγκόσμια ἀναγνώριση τῶν ἐρευνῶν του, μαζί μὲ τὸ λαμπρὸ ἦθος του, τὴ θερμὴ χριστιανικὴ πίστη και τὸν σύνδεσμό του μὲ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὑψώνουν τὸν Κων/νο Καραθεοδωρῆ σὲ ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα μεγάλου βεληνεκοῦς.

Πολὺ μεγάλη σημασία ἔχει ή γνώμη τοῦ μεγάλου Ἀϊνστάϊν γιά τὸν Κ. Καραθεο-

δωρῆ. Πρόσφατα ἤρθαν στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας δύο ἄγνωστες χειρόγραφες ἐπιστολὲς τῶν δύο κορυφαίων ἐπιστημόνων, καθὼς και μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα συνέντευξη τοῦ Ἀϊνστάϊν. Τὰ κείμενα αὐτὰ δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τοὺς Γ. Βλαδιανὸ και Μ. Πανάγου στην ἐφημερίδα «Ὁ Κόσμος τοῦ Ἐπενδυτῆ» (23 - 12 - 05).

Οἱ ἐν λόγω δημοσιογράφοι δημοσίευσαν δύο ἀπὸ τις δέκα ἐπιστολὲς πού εἶχαν ἀνταλλάξει ὁ Κων. Καραθεοδωρῆ μὲ τὸν Ἀλβέρτο Ἀϊνστάϊν. Οἱ ἀνέκδοτες αὐτὲς ἐπιστολὲς βρίσκονται στὸ Μουσεῖο Ἀϊνστάϊν, στὸ Ἰσραήλ. Μάλιστα, ὁ ὑφυπουργὸς Ἐξωτερικῶν κ. Εὐρίπ. Στυλιανίδης ἔχει ζητήσει ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴ τοῦ Ἰσραήλ νά δοθοῦν στην Ελλάδα ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, προκειμένου νά ἐκτεθοῦν μὲ ἄλλα ἀντικείμενα στὸ ὑπὸ σύσταση Μουσεῖο Καραθεοδωρῆ στην Κομοτηνὴ, τόπο καταγωγῆς του. (Ἦδη, οἱ ἐπιστολὲς δόθηκαν). Σ' αὐτὲς ἐκφράζεται μιὰ θερμὴ φιλικὴ σχέση μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν.

Στὴν ἐπιστολὴ πού ἔστειλε ὁ Ἀϊνστάϊν ἀπὸ τὸ Βερολίνο τὸ 1916 πρὸς τὸν «ἀγαπητὸ συνάδελφό» του Κ. Καραθεοδωρῆ τοῦ γράφει ὅτι δρῆκε «ὑπέροχο» τὸν ὀρισμὸ του σὲ μιὰ νέα θεωρία. Τοῦ προτείνει νά τὴ δημοσιεύσει, γιατί οἱ φυσικοὶ δὲν γνωρίζουν τίποτα μὲ τὸ θέμα αὐτό, «ὅπως συνέβαινε και μὲ ἐμένα», λέει. Τέλος τοῦ ζητᾶ νά τοῦ παρουσιάσει «τοὺς αὐθεντικοὺς τύπους μετατροπῶν», ὅποτε θὰ τοῦ εἶναι «εὐγνώμων».

Ἐπὶ λέξει γράφει: «Βρῆκα τὸν ὀρισμὸ σας ὑπέροχο, τώρα καταλαβαίνω τὰ πάντα. Στὴν ἀρχή, τὰ μικρὰ ὀρθογραφικὰ λάθη στὴ δεύτερη σελίδα, μοῦ προκάλεσαν κάποιες δυσκολίες. Τώρα, πάντως, κατάλαβα τὰ πάντα. Πρέπει νά δημοσιεύσετε τὴ θεωρία σὲ αὐτὴ τὴ νέα ἐκδοχὴ στὰ «Χρονικὰ τῆς Φυσικῆς», καθὼς ἕως και σήμερα οἱ φυσικοὶ δὲν γνωρίζουν τίποτα σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, (ὅπως συνέβαινε και μὲ ἐμένα ἄλλωστε...). Ἐάν δὲν σᾶς πειράζει, θὰ ἤθελα νά μοῦ παρουσιάζατε τοὺς αὐθεντικοὺς τύπους μετατροπῶν. Ἐάν τὸ κάνετε αὐτό, θὰ

σας είμαι ευγνώμων και πιστός άκροατής. Έάν όμως καταφέρετε και μου άπαντήσετε στην έρώτηση σχετικά με την τροχιά του χρόνου, θα μείνω άφωνος. Τό να βρεις την κρυμμένη αλήθεια, άπαιτεί μεγάλο κόπο. Τους καλύτερους χαιρετισμούς. "Άλμπερτ Άϊνστάϊν».

Ίδιαίτερη άξία και βαρύτητα έχει ή τελευταία συνέντευξη τύπου που έδωσε ό Άϊνστάϊν τό 1955. Σ' αυτή λέει ότι «μεγάλος μου δάσκαλος υπήρξε ό άξεπέραστος "Έλληνας Καραθεοδωρή, στόν όποϊον έγώ προσωπικά άλλά και ή μαθηματική έπιστήμη, ή φυσική, ή σοφία του αιώνα μας, χρωστάμε τά πάντα»!!

Συγκεκριμένα, ό κορυφαϊός έπιστήμονας Άϊνστάϊν είπε στούς δημοσιογράφους: «Κύριοι, ζητήσατε να σας άπαντήσω σέ χίλια δυό πράγματα, κανείς όμως δέν θέλησε να ρωτήσει ποιός ό δάσκαλός μου, ποιός μου έδειξε και μου άνοιξε τό δρόμο πρός την άνώτερη μαθηματική έπιστήμη κι έρευνα. Και για να μη σας κουράσω, σας λέω άπλά, χωρίς λεπτομέρειες, ότι μεγάλος μου δάσκαλος υπήρξε ό άξεπέραστος "Έλληνας Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, στόν όποϊο έγώ προσωπικά, άλλά και ή μαθηματική έπιστή-

μη, ή φυσική, ή σοφία του αιώνα μας, χρωστάμε τά πάντα».

Κορυφαία, λοιπόν, έπιστημονική διάνοια του 20ού αιώνα ό διαπρεπής "Έλληνας Κων/νος Καραθεοδωρή. Δάσκαλος του μεγάλου Άϊνστάϊν, ό όποϊος του χρωστάει τά πάντα!

Οί δύο δημοσιογράφοι που άνακοίνωσαν τίς έπιστολές και τη συνέντευξη, άναφέρουν στο ρεπορτάζ ότι ή Ελλάδα έχει τιμήσει στο παρελθόν τόν Καραθεοδωρή και τό έπιστημονικό του έργο με συνέδρια, ήμερίδες κ.λ.π. Τό 1994 εκδόθηκε πρός τιμήν του ειδικό γραμματόσημο, ενώ στην Κομοτηνή, στην κεντρική πλατεία της πόλεως, έχει στηθεί ό άνδριάντας του. Η ευγνωμοσύνη της χώρας μας πρός τόν «άξεπέραστο» έπιστήμονα συμπληρώνεται τώρα με τη σύσταση Μουσείου Καραθεοδωρή. Και βέβαια τό χρέος μας δέν έξοφλείται.

Άξίζει, οί νεώτεροι έπιστήμονες, ιδίως οί μαθηματικοί και οί φυσικοί, να θυμούνται τόν Καραθεοδωρή και να μελετούν τό έπιστημονικό του έργο. Και επί πλέον: να παραδειγματίζονται από τό μεγαλειό της προσωπικότητάς του.

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ
Καλαμάτα

«AKTINES». Μηνιαϊόν περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην έκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτινες», όδός Καρύστη 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 3235-023. Έκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Τατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήναι. Τιμή τεύχους € 1,20. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού € 12, έξωτερικού € 30. Η διευθυνσις επιφυλάσσει είς έαυτήν τό δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οϊονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται. Άναγγελία εντύπων εν γένει και βιβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος εκδόσεως Άθήναι, Μάρτιος 2006

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

○ **ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**

Προβληματισμοὶ καὶ προτάσεις

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

○ **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

○ **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**

Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος

○ **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**

Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

***

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

***

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

ΠΩΛ ΚΛΩΝΤΕΛ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ὑπὸ Ε. Ν. Μόσχου

***

ΕΛΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Ἕνα εὐχάριστο βιβλίο
γιὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

***

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283